

1. Bagge f. A. Ehregott Nic. / diff.
de Sapientia Christi in Electione,
institutione atq. missione
Apostolorum, Jenæ 1752.

2. de Balthasar f. D. Jac. Henr. / diff.
de Doctrina et Praxi in Pomerania
Suevica, circa Nuptias prohibitas
Gryphiswaldie 1752.

3. ——— diff. de temporis plenitudine
Gryphiswaldie 1750.

4. Bardt f. D. Joh. Fried. / diff. de
applicatione homiletica, Lipsiæ
1752.

5. Baumgarten f. D. Sigism. Jac. /
Vindiciæ vere et realis Corporis et
Sanguinis Christi in S. Coena presentibus
ab oppugnationibus Benj. Howley Halle
1749.

24 30 25
Q. D. B. V

DISSERTATIONEM THEOLOGICAM
DE
FIDEI ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
CERTITVDINE

AD LOCOS

LUC. I, 57-80, ET I, 39-56

ILLVSTRANDOS

PRAESIDE

CHRIST. SIGISMVNDIO GEORGIO

SS. THEOL. DOCT. EIVSDEMQUE PROF. PVBL. ORDIN
REGIOELECTORAL. ALVMNORVM
EPHORO

AD DIEM FEBRVAR. CIO IO CC LII

IN AVDITORIO MAIORI

DEFENDET

GOTTLIEB CONSTANTINVS GRVNEWALD
ZITTAVIA LVSATVS

VVITTEBERGAE

LITERIS TZSCHIEDRICHIANIS IMPRESSAM

Quo certior est salutifera doctrina de certitudine πληρο-
 Φαρίας τῆς πίστεως, ab Apostolo, *Hebr. X, 22*, asserta, at-
 que omnibus ac singulis commendata sanctis, eo irre-
 ligiosiora sunt Pontificiorum dogmata, quibus, fidem in cre-
 dentibus et gratiam diuinam incertam esse, propugnare, iis-
 demque diuinæ doctrinæ ῥητῶς contradicere, non erubescunt,
 quandoquidem, cum πληροΦαρία ista ἐπιζοιμένων ὑπόστασι, ac πραγμά-
 των οὐ βλεπούμενον ἐλέγχω, *Hebr. XI, 1*, innitatur, necesse est,
 eam omnes dubitationis et incredulitatis rationes prorsus au-
 ferre in credentibus, eosque de gratia DEI ac fidei suae statu
 adeo certos reddere, ut conuictione, non incredulitate, ut
 fiducia, non dubitatione, pleni, tum per quaecunque rerum
 discrimina pergant, prout catalogus, *Hebr. XI*, exhibitus, rem
 testatam facit, tum etiam coram, quae credunt, profiteantur,
 prout *S. Mariae, Elisabethae*, ac *Zachariae* exempla in dua-
 bus pericopis, quas explicat praefens *Dissertatio*, nos conuin-
 cunt, utinam Pontificios quoque conuincerent. Faxit Sum-
 mum Numen, ut omnia ipsius gloriae et Ecclesiae aedifica-
 tioni bene uertant.

C A P V T I

QVO

EVANG. IN FESTO S. IOANNIS BAPTISTAE

LVC. I, 57 — 80, EXTANS

ILLVSTRATVR

VERSVS 57 ET 58

57 Τῇ δὲ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν αὐτὴν, καὶ ἐγέννησεν υἱόν.

58 Καὶ ἤκουσαν οἱ περίοικοι, καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ μετ' αὐτῆς. Καὶ συνέχευον αὐτῇ.

Elisabetae autem impletum est tempus, ut pareret ipsa, et peperit filium.

Et audierunt vicini et cognati eius, quod magnificauerit Dominus misericordiam suam erga ipsam, et gauisi sunt cum ipsa.

E E H G H E I C

Tῇ δὲ Ἐλισάβετ -- ἐγέννησεν υἱόν. *Elisabetae autem, uxori Zachariae, Sacerdotis, quae ex posteris Aaronis exorta, et, teste EPIPHANIO, lib. V, contra haereses, soror erat Annae, matris uirginis Mariae, cuius genealogiam*

A

ex

licem partum, sed promissionem cum primis diuinam de ministerio huius recens nati futuro, et de aduentu Messiae fuisse, quibus excitati in fide gaui sunt in Domino cum *Elisabeta*, more credentium, *Ies. LXI, 10. Luc. I, 46, 47. Phil. IV, 4.*

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

- I** DEVS habet suas horas et moras, secundum quas, ut omnia suo fiunt tempore, sic et nasci ab eius nutu pendet et ordine, *Eccles. III, 1, 2, 11, 15,* non autem fortuito fiunt, haec enim stultorum et improborum est uox, *Iob. X, 8, 11, 12, 18, Ps. XXII, 10, 11, Ier. I, 5, Sap. II, 1, seqq. Matth. X, 29.*
- II** Quae DEVS promittit, illa seruat, *Num. XXIII, 19, Luc. I, 13, seqq. coll. u. 57.* Idcirco nemo de eius promissionibus dubitet, sed credat, certissime ea euentura esse, *Hab. II, 3, Rom. IV, 19, 20, 2 Cor. I, 20, 2 Petr. III, 9, 13, 1 Io. II, 25.*
- III** Noli errare, despiens, ac si liberorum procreatio ab hominum pendeat arbitrio uel uiribus. DEI esse dona ac beneficia, scias, *Ps. CXXVII, 3, conf. Gen. XVII, 16, 21, coll. Rom. IV, 19, Gen. XXX, 1, 2, 1 Sam. I, 5, seqq. Luc. I, 7, cet.*
- IV** Perquam ingens est thesaurus, si quis necessarios, uicinos, *Prou. XXVII, 10,* et amicos nactus fuerit sinceros, qui ut gaudentibus nobiscum gaudent, sic etiam moerentibus nobiscum ac lugentibus moerentur et lugent, *Iob. II, 11, 12, Vid. ad u. 6 et 7 Euang. Domin. III post Trinit. προσοικ. III.*
- V** Quamuis DEVS erga omnes suas creaturas misericordiam suam testetur, *Ps. CXLV, 8, 9,* in primis tamen ea erga pios est paterna, *Ps. CIII, 13,* atque erga parturientes, a qua auxilium unice pendet, *Ps. XXII, 10, 11, Ier. XIV, 8.* Ad hanc ergo misericordiam in afflictionibus confugiant, *Ies. LIV, 7, 10.*
- VI** Verum gaudium ueri amoris est effectus. Is enim, inuidiam nesciens, non sua, sed quae proximi sunt, quaerit, *1 Cor. XIII, 4, 5,* atque inde gaudium exoritur. Vbi uero nullus amor, ibi nullum gaudium de proximi felicitate.

VERSUS 59—61

59 Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ἦλθον
περιτεμεῖν τὸ παιδίον, καὶ ἐκάλουν
αὐτὸ, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς πατρὸς αὐτοῦ,
60 Ζαχαρίας· Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ
61 αὐτῆς εἶπεν· Οὐχί· ἀλλὰ κληθήσεται
Ἰωάννης· Καὶ εἶπαν πρὸς αὐτήν· Ὅτι
οὐδεὶς ἐστὶν ἐν τῷ συγγενεῖς σου, ὃς
καλεῖται τῷ ὀνόματι τούτῳ.

Et factum est in octavo die, uenerunt
circumcidere puerum, et uocarunt
eum, iuxta nomen patris eius, Za-
chariam. Sed respondens mater eius
dixit. Minime. sed uocabitur Io-
annes. At dixerunt ad ipsam. Ne-
mo certe est in cognatione tua, qui
compellatur nomine hoc.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Καὶ ἐγένετο -- Ζαχαρίας. Et, deinde, uid. Vindic. N. T. ab Ebraism. p. 162, factum est in octaua die, iuxta foedus diuinum, quod DEVS pepigerat cum Abrahamo eiusque posteris, Gen. XVII, 10, seqq. Leuit. XII, 3, ueniebant illi, quibus circumcisionis actus erat commissus, circumcidere puerulum, uid. quae de circumcisione dicta sunt ad Euangelium in Festo Circumcisionis, a Num. I -- VII, et uocarunt eum, more Iudaeorum consueti, uid. quae ad uerba, καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα, Euangelii in Festo Circumcis. sunt dicta, secundum nomen patris eius, procul dubio, tum bonae scaenae causa, quoniam parens erat uir spectatae probitatis ac probatae pietatis, Luc. I, 6, tum, ut nomen parentis in filio conseruaretur, tum denique, ut patris uices supplerent, quoniam iste, cui nominis camprimis impositio competebar, nomen, quale esse debeat, neque eloqui poterat, quoniam mutus erat, Luc. I, 20, 22, neque literis id significauerat. Vocabant igitur nomen eius Zachariam, quod nomen memoriam DEI denotat, ex uocibus scilicet הוה Deus et זכר memoria compositum, prout hoc nomen apparet, Zachar. I, 7, Factum est uerbum Domini הוה זכר -- הוה ad Zachariam.

Καὶ ἀποκριθεῖσα ἡ μήτηρ -- κληθήσεται Ἰωάννης. Sed, cum audiret nomen, et, contra uoluntatem DEI id esse, Luc. I, 13, intelligeret mater eius Elisabetha, quae a Zacharia, marito, procul dubio, de his, quae acciderant ei, Luc. I, 11, seqq. instituta erat per literas, ut hoc ex Luc. I, 63, colligimus, respondem, extemplo, et uoluntatem diuinam manifestans, dixit. Minime appellari debet Zacharias, sed uocabitur Ioannes, quod nomen Ebraicum gratiam DEI denotat, uid. quae ad u. 2 Euang. Domin. III Aduent. notauimus. Licet enim erat matribus, ut filiis suis imponerent nomina. Sic Lea sex suis filiis, et uni filiae, quos Iacobus ex ea susceperat, itemque duobus filiis, quos ex Silpa, Lea ancilla, susceperat, imponebat nomina, Gen. XXIX, 32, seqq.

3e. seqq. XXX, 12, 13, 27, sic *Rabel* filium suum compellabat *Iosephum*, et ancillae suae *Bilbae* filiis dabat nomina, *Gen. XXX, 6, 8, 22, 24*. Sic uxor *Manoah* uocabat filium ex se natum *Simson*, *Iud. XIII, 24*, et *Hanna* nuncupabat filium suum *Samuel*, *1 Sam. I, 20*, cetera. Ideirco putabant, qui circumcisionis actum celebrare erant iussi, matrem propria auctoritate hoc nomen imponere filio, ignari, quod iussu diuino *Ioannis* insigniendus sit nomine, et quod hoc nomen omen habeat, quia *Ioannes* gratiam DEI et regnum gratiae annunciaturus esset gratiae praeco, reponabant ei.

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὴν -- ὅς καλεῖται τῷ ὀνόματι τοῦτω. et dicebant, bono animo, ut disponent eam ad sententiam mutandam, ad ipsam *Elisabetam*. Nemo certe, uid. de hoc uoculae *δρι* significatu *Vindiciae*, p. 171, est in cognatione tua, quantum nos scimus, qui uocetur hoc *Ioannis* nomine, quam ob causam igitur id praecipuas et praefers nomini *Zachariae*, quo tamen ipse maritus tuus compellatur, insinuatque indicatur, Dominum opprobrii tui, quae sterilis fuisti, recordatum fuisse, idque hoc filio abs te abstulisse, adeo ut nomen hoc in sempiternam gratiae et misericordiae diuinae memoriam esse possit.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

I Pii sacramentum Baptismi a DEO institutum non contemnunt, neque prorogant temere, sed curam habent, ut infantes in tempore eodem initiarentur, et foederis cum DEO participes, atque salutis aeternae haeredes, fiant, *Marc. XVI, 16, Io. III, 5, Col. II, 11, 12, Tit. III, 5, 1 Petr. III, 21*. Qua reliqua momenta, huc spectantia, uid. *περὸν. I-IV ad Euangel. in Festo Circumcis.*

II Nomina cum imponamus in Baptismo, ut olim in Circumcisione, infantibus nostris, eo allaboremus, ut ipsis humana, non bestiarum, christiana, non gentilia, pietatis et aedificationis plena, non profana et sterilia demus nomina, prout Sanctos et Christianos decet.

III Hominum saepe intentio bona DEI aduersatur uoluntati. Hinc illa semper ad examen reuocanda est, utrum cum diuina etiam uoluntate conueniat, ne *θεόμαχοι* reperiatur, aut in haereses incidamus. Vid. b. NEUMANNI *Dissert. de bona intentione plerorumque omnium Sectariorum alylo.*

IV Foeminarum sententiae non semper sunt reiiciendae, nec consilium ipsarum despiciendum, postquam et illae sapientia ac scientia excellunt, *Gen. XXI, 12, 1 Sam. XXV, 18, seqq. 2 Sam. XX, 16, seqq. Matib. XXVII, 19, Luc. X, 42.*

V Vt DEI voluntas in omnibus rebus est anteferenda, *Aët. V, 29*, eique obsequendum est, *1 Sam. XV, 22, 23*, sic iis, qui ei sunt contrarii, et contra eandem, sibi ignotam, loquuntur, aperte est contradicendum.

VI Optandum quidem esset, ut omnes, qui uel *Ioannis* nomine uocantur, uel sacro perfunguntur munere, ueri essent *Ioannes*, et nomen etomen haberent, sed de plerisque, proh dolor! uox Christi ait, *Non sunt. Apoc. II, 9, III, 1*. O si redirent in gratiam cum DEO, quod *Ioannis* nomen suadet, et ueri fierent Christiani, ueri fierent operarii DEI, *1 Tim. IV, 12, 16, 2 Tim. II, 15, Tit. II, 7, 8*.

VII Veterum consuetudines, quando uoluntati DEI non sunt aduersae, ferri et obseruari possunt, sin contrariae, abrogandae sunt, uid. *προσοικ. V*.

VIIIX Cum credentium, et inprimis doctorum, fidem imitari debeamus, *Hebr. XIII, 7*, laudabile omnino est, quando infantibus piorum imponuntur nomina, quibus cum ipsi de piorum imitatione, tum ii, qui eos hoc nomine compellarunt, admonentur.

IX Hominum cogitationes cum non sint DEI cogitationes *Ies. LV, 8, 9*, saepenumero hae nobis sunt ignotae, et, cum innotuerint, mirae et inexpectatae nobis uidentur, *Gen. XVII, 17, Luc. I, 18, 34, Aët. IX, 11, seqq.*

V E R S V S 62—64

62 Ενένευον δὲ τῷ πατρὶ αὐτοῦ, τὸ τί ἂν
63 θεῖλοι καλεῖσθαι αὐτόν. Καὶ ἀτήσας
πινακίδιον ἔγραψε, λέγων. Ἰωάννης ἐστὶ
τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ ἐθώνυμασαν πάν-
64 τες. Ἀνεώχθη δὲ τὸ στόμα αὐτοῦ πα-
ραρρήμα. καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ
ἔλαλει εὐλογῶν τὸν Θεόν.

Innuebant autem patri eius, quomodo sci-
licet uellet, uocari eum. Et postu-
lans tabellam scripsit, dicens. Io-
hannes est nomen eius. Et demit-
rati sunt omnes. Apertum autem
est os eius confestim, et lingua eius,
et loquebatur laudans DEVM.

EΞΗΓΗΣΙΣ

Ενένευον δὲ -- καλεῖσθαι αὐτόν. Innuebant autem ii, qui nomen *Zachariae* nomini *Iohannis* praeoptabant, cum diuinarent facile, matrem non mutaturam esse sententiam, patri, utrum forte in suas partes pertrahere possent

possent eum, quoniam tunc omnino *Elisabeta*, quando maritus dixisset sententiam, cedere cogeretur, aut si confirmaret maritae effatum maritus, ut rationem haberent, cur *Iohannes*, non uero *Zacharias*, uocatus fuisset, prae-ter omnem expectationem, quare signum ei dabant, inuenientes, ut mentem suam exponeret in hac re uel gestibus, uel alio modo, *iuxta quodnam nomen*, (duplex enim est ellipsis in hac phrasi, scilicet *κατά* et *ὄνομα*, aut si malis ellipses declinare, *τὸ τί* ueritas *quomodo*, ea enim sensa tum apud profanos, tum *Luc. XIX, 48*, occurrit.) uel *quomodo* scilicet uellet, cum uocari, utrum *Zacharias*, an *Iohannis*, nomen ei imponendum? Ceterum conciliunt nonnulli ex his circumstantiis, *Zachariam* non tantam mutam, sed et surdum, fuisse. Verum, licet id plerumque in iis obseruetur uirum, qui ab utero matris sunt muti, tamen hoc non de *Zacharia* dici potest, inprimis cum Angelus tantum ei dixerit, *σιωπήσεις*, quod nonquam surditatis uirum inferit. Deinde non sequitur, quia innuebant ei, ergo surdus fuit, siquidem haec significandi ratio in iis quoque locum habet, qui surdi non sunt, ut quotidiana nos docet experientia. Habuerunt forte rationem, cur per gestus explorare mallet *Zachariae* mentem, quam per uerba, siue interrogando. Sed quaecumque res sit, bene *Zacharias* ipsorum intelligebat mentem, quare, ut literis declararet, quae sentiret, tabellulam postulat. Haec enim sunt uerba *S. Lucae*.

Καὶ ἐρήσας πινυλίδιον -- καὶ ἐθαύμασαν πάντες. *Quare*, ad instantiam amicorum, postulam, *Zacharias*, signo quodam dato, tabellam ex cera factam, qua ueteres in scribendo uti solebant, (ideo *TERTULLIANVS* in *lib. de idololatria*, *πινυλίδιον* per ceram reddidit, scribens, *At enim Zacharias* temporali uocis oratione multatus, cum animo collocutus, linguam irritam transtulit, manibus suis a corde dictat, et nomen filii sine ore pronunciat, loquitur in stylo, auditur in cera manus, omni sono clarior, litera omni ore uocalior,) scripsit in tabella, dicens definitiue, et sententiam maritae confirmans, *Iohannes est nomen eius*, quasi diceret, non consultatione, neque disputatione, hic opus est, iam definitum est nomen, *Iohannes est nomen eius*, hoc enim praeconi gratiae conueniebat, quodque Angelus, antequam conciperetur, iam definiuerat, *Luc. I, 13*, et, quare, mirati sunt de hac sententia omnes, qui praesentes erant, quod tale nomen imponeret filio, quali in tota cognatione insignitus sit nemo. Praeterea disputant hic erudiri de uoce *λέγων*, utrum ad scriptionem, cum *RICHARDO SIMONIO* sit referenda, an ad loquelam *Zachariae*, quod, dum scripsit haec uerba, *Iohannis est nomen eius*, ea quoque simul pronunciauerit ipsa lingua, quae per nouem menses fuerat ligata. Mihi quidem non uidetur, Spiritum *S.* uocem *λέγων* hic otiose uoci

ἔγραψε

ἔγραψε, quod nullibi fecit, iunxisse, sed potius eodem significare voluisse, quod simul, cum scripserit sententiam suam, eam quoque pronunciauerit, nec obstat uersus sequens, quo edocemur, *Zacharias*, postquam uerba, *Iohannes est nomen eius*, uera fide enunciauit, totam perfecte loquendi facultatem restitutam fuisse. Quod igitur incredulitate amiserat *Zacharias*, *Luc. I, 20*, id fides ipsi restituit.

Ἀνεῳχθῆ δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ -- εὐλογῶν τὸν Θεόν. *Apertum autem, uel enim, est*, quo sensu legitur uocula δὲ, *2 Cor. IV, 73, 1 Tim. III, 5, os eius*, loquelae officina, quod haecenus, ne sonum pronunciarer distinctum per nouem menses occlusum erat ob incredulitatem, *confestim*, eo ipso momento, quo fidei uocem, *Iohannes est nomen eius*, scribebat, *ut et lingua eius, iisdem per nouem menses ligata, aperta, siue soluta est*, quo syllabas ac uoces formare possit. Hac igitur ratione loquebatur, et loqui poterat, ut antea, *laudans, celebrans, DEVM*, pro tot tantisque beneficiis in se collatis, quod non tantum sibi filium donauerit, et quidem talem, qui praecursor Messiae, et primus inter homines praeco publicus Euangelii in N. T. esset. Atque hac occasione, haut dubie enarrauit, quae sibi in templo accidissent, et quae de hoc puero Angelus nunciasset. Cum uero denique interpretes nonnulli de structura huius uersus dubium mouerint, id b. WOLFFII uerbis, quam nostris, recensere et remouere malumus, in *Cur. Phil.* ad h. l. scribentis, *Ingitur hic uerbum ἀνεῳχθῆ et ori et linguae, quod adeo καταχρηστικῶς fieri, cum proprie os aperiri dici possit, uisum est nonnullis, ut de poetica licentia hic cogitarent.* Alii uero ad uocem γλωσσοα subaudiendum putant uerbum ἐλάθη, aliique denique cum editione Complutensi ad eandem uocem adiungunt διησθῶθη, quod et in duobus Codicibus MSS. extat. Cum uero bini illi Codices tot aliis praeferrī temere nequeant, et lectio haec interpretamentum nimis oleat, ellipsis quoque uocis ἐλάθη insolentior sit. Elsnerus de mutanda uerborum interpunctione cogitauit, p. 178, ita quidem, ut subla. to puncto, uoces ἢ γλωσσοα αὐτοῦ indiuulso nexu iungantur sequentibus, καὶ ἐλάλα, eo sensu, et lingua eius etiam loquebatur laudans DEVM. Itaque τὸ καὶ posterius per etiam uerti debet, quod alias, ubi in eadem phrasi τὸ καὶ repetitur, fieri necesse est, ut *Luc. VI, 3, et Phil. IV, 3, ne de profanis scriptoribus dicam.* Quare exempla ab Elsnero allata ut recte se habent, ita non puto cum nostro hoc loco comparari posse, quod ea secum inuicem conferenti patebit. Itaque nihil hic uel in interpunctione, contra cuius mutationem Elsnerianam recte hic disputat Cl. Starckius, in *Not. select.* ad loca doctia N. T. p. 86, uel in sensu uoculae καὶ mutandum putem. Neque enim insolens est optimis quibusque scriptoribus uerbum unum duobus nominibus iungi, quorum

quorum tamen alteri tantum proprie competit. Ita Homerus ait, *αἶνον καὶ εὐρον ἔδωκας*. Similem Ariani locum de Exped. Alexandri, VII, 15, 5, habes apud Reu. Raphaelium in Not. Polybianis, p. 175. Aperiri itaque et os et lingua hic dicitur, illud quidem proprie; hoc uero per nexum rei ipsius.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

- I Cum maritus sit caput maritae, *Epb. V, 23*, maritae consilia ac facta sunt cum marito conferenda, quae, si cum diuina uoluntate convenientia inuenierit maritus, approbare, sin minus, corrigere, et marita ei obsequi, debet, *Epb. V, 22, 25*.
- II DE I uoluntas amicorum uoluntati est anteferenda, si uel maxime illi bonam habeant intentionem, uid. ad uersus anteced. *προσοικ. III*.
- III O terque quaterque beati coniuges, qui, in uoluntate DE I exsequenda, et in consiliis piis de liberorum cura capiendis, sunt *μία ψυχή*, *1 Sam. I, 22, 23, XV, 22*.
- IV Expendant parentes in *Zachariae* exemplo utilitatem, quae a scribendi notitia redundat in homines, atque curam habeant, ut liberi in literis tum addiscendis, tum pingendis, instituantur.
- V Quae DEVS uult, libere, sine tergiuersatione, sunt profitenda coram, ac sine mora exsequenda.
- VI Quae incredulitas occluserat, *Luc. I, 20*, ea fides recludit, *Luc. I, 63*. Incredulitatem ergo fugiamus, in fide autem stemus, et crescemus, *1 Cor. XVI, 13, Hebr. XI, 1*.
- VII Incredulitatis poenam fides in castigationem paternam mutat, ob eamque haec opportuno tempore a DE O aufertur, *Pf. CXIIX, 18, Ier. LIV, 8, Ier. XXX, 11, Hebr. XII, 5, seqq. Iac. I, 12*.
- VIII Agnosce, quod a DE O res tuae, siue aduersae fuerint, siue secundae, pendeant omnes, ille enim uiuificat et occidit, *Deut. XXXII, 39, 1 Sam. II, 6*, ille uulnera infligit et sanat, *Deut. XXXII, 39, Hof. VI, 1, 2*, ille immittit calamitates, et aufert, *Ier. XXX, 17, XXXI, 13, XXXII, 42*. Ad DEVM ergo confugas calamitatis tempore, *Pf. L, 15, Ier. XII, 2, 8, XXIX, 11, seqq.*
- IX Discite, exemplo *Zachariae*, quod uos, quando ex calamitatibus eripimini, primitias laudis et gratiarum actionis DE O cfferre pro auxilio debeat, *Pf. CIII, 1, seqq. CVII, 1, 2, CXXXIIX, 1, 2, Hebr. XIII, 15*.

X En discrimen inter pios et impios, illorum ex ore laudes et gratiarum actiones procedunt, iuxta προσοικ. anteced. ex improborum vero ore procedant maledicta, uaniloqua, Ps. X, 3, seqq. Iac. III, 6, seqq. Caueamus ergo, ne in improborum ordine inueniamur.

XI Quo quis membro peccat, eodem puniri, ex exemplo discimus Zachariae, qui ore et lingua incredulitatem professus erat, is iisdem puniebatur, Luc. I, 18, seqq. nunc uero respicienti ac credenti utriusque usus restituitur, conf. προσοικ. VI.

VERSUS 65 — 67

65 Καὶ ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοῦ περιουκούντος αὐτούς· καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὄρει τῆς Ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα. καὶ ἔθεντο πάντες οἱ ἀκούσαντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, λέγοντες· Τί αἶσα τὸ παιδίον τοῦτο ἔσται; καὶ χεὶρ κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ.
67 Καὶ Ζαχαρίας ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου, καὶ προφήτευσεν λέγων.

Et factus est super omnes metus, qui circumbabitabant eos. Et in tota montana regione Iudaeae euulgabantur omnia uerba haec. Et ponebant omnes audientes in corde ipsorum, dicentes. Quisnam puerulus iste erit? Et manus Domini erat cum ipso. Et Zacharias pater eius impletus fuit Spiritu Sancto, et prophetauit, dicens.

ΒΕΗΓΗΣΙΣ

Καὶ ἐγένετο — τὰ ῥήματα ταῦτα. Et, unde, factus est, i. e. cecidit, ut Luc. IV, 36, Act. V, 5, 11, propter omnia, quae contigerunt, mirabilia, u. g. quod Angelus Zachariae apparuisset, et noua atque inaudita ei reuelasset, Luc. I, 13, seqq. quod idem incredulus obmatusset, u. 20, et tandem eo ipso momento, quo nomen Iohannis, fidei πληροφορία adductus, in tabella scripserat, facultatem loquendi de integro naetus fuisset, u. 63. timor, i. e. facer quidam horror, ut Luc. V, 26, VII, 16, XIX, 37, Act. II, 43, V, 5, 11, cet. super omnes, non tantum, qui praesentes fuerant, et haec omnia oculis suis uiderant, atque ipsis auribus audierant, sed etiam, qui circumbabitabant eos, i. e. uicinos, qui ex relatione acceperant, et pro diuinis haec habebant contingentia, secum pia mente ruminantes. Nec in uicinia duntaxat Hebronis rumor subsistebat, sed extra ciuitatis uiciniam quae pererebuit, imo in uniuersa montana, scilicet χώρα, uel γῆ, regione, Iudaeae, longe lateque diuulgabantur, siue, enarrabantur, omnia uerba haec, quae scilicet Zacharias elocutus erat, aut, si malis, omnes res, quae asciderant eo tempore, quo Angelus apparuerat, et quo circumcisus fuit puerulus, Conf. Vindiciae N. T. ab Ebraism. p. 275, seqq.

seqq. Atque ex harum rerum euulgatione intelligimus providentiam diuinam, qua cavit, ne posthaec *Iohannis* natiuitas demiranda in obliuionem ueniret, uel prorsus negaretur, contra uero effecit, ut paulo altius partim Iudaei res gestas, et quanam de puero spes sit futura, expendere secum, quemadmodum quoque ex uersu sequente hoc apparet, partim uero euentum huius rei attento animo expectarent, iunioribusque attendendum iniungerent, nec non ad natiuitatem Christi, mox infecuturam, praepararentur, siue, ut THEOPHYLACTVS, in h. l. scripsit, *Facta autem haec sunt omnia singulari quadam dispensatione, ut, qui de Christo propheteraturus erat, fide dignus haberetur, et omnes ex ipsa natiuitate Iohannis certiores redderentur, quod multis maior esset.*

Καὶ ἐθεωροῦν πάντες -- ἢ μὲν αὐτοῦ. Omnes autem, seniores ac iuniores, superiores et inferiores, uiri ac foeminae, docti atque indocti, qui audierunt de his rebus, quae contigerant, posuerunt, tum uerba, tum facta, instar depositi, 2 *Tim. I, 14, in corde suo*, quod est hominis thesaurus, ex quo profert, pro cordis conditione, mala uel bona, si malum cor fuerit, aut mala in corde fuerint deposita, mala, si bonum fuerit, aut bona fuerint deposita, bona profert, *Gen. VIII, 21, Matth. XII, 35, XV, 19, Luc. VI, 45, VIII, 15*. Bonum ergo cum fuerit, quod deponebant in corde suo, bona quoque protulisse eos, necesse est. Nam, postquam hoc modo concluderunt, cum huius *Iohannis* natiuitas adeo mirabilis fuit, isque magnum in uirum ac sanctum euadet, sicut Angelus praedixit, *Luc. I, 13, seqq.* si, porro, iste in uirtute *Eliae*, *Luc. I, 17*, ante Dominum procedet, is omnino erit praecursor Domini et *Elias* promissus, *Ies. XL, 3, Mal. IV, 5*; si uero ille est *Elias* ac praecursor Domini, omnino aduentus Domini, siue Messiae, est propinquus, *Ies. LX, 12*, si propinquus est Messiae aduentus, in fide ille expectandus, et animo pio acceptandus est, sicut de altero aduentu Dominus posthaec enunciauit, *Matth. XXV, 1, seqq.* Atque hac ratione, ut huius depositi, in dies meditati sunt hanc rem, *Pf. I, 2*, ac modo de aduentu Messiae, modo de uaticiniis Prophetarum locuti sunt, in ea nunc inquirentes, modo de diuinatione Angeli, *Luc. I, 13, seqq.* modo de incredulitate prioris, *Luc. I, 20*, atque *πληροφωρία* fidei posterioris, *Zachariae*, eiusque uaticinio, *Luc. I, 63, 64, 68, seqq.* modo de infante, eiusque futuro munere, collocuti sunt, ut h. l. dicentes inuicem. *Quisnam puerulus hic erit futurus.* Quae uerba non tam dubitationem, quam ulteriorem disquisitionem de hoc puero, eiusque munere futuro, iuxta Prophetarum uaticinia institutam, indicare uidentur. Vnde factum quoque posthaec, ut omnis Populus Iudaicus ad eum, munere nunc perfungentem, accederet, de eius

persona ac munere certus, *Matth. III, 1, seqq.* Inprimis cum ab eius infantia usque ad uirilem aetatem obseruassent, quod, ut *S. Lucas* testatur, *manus Domini*, quae per *ἀνθρώπων δέξιν* DEO tributa, potentiam, prouidentiam, ac gratiam peculiarem denotat, erat cum ipso, i. e. DEI prouidentia, gratia, auxilium, et clementia ab infantia eum ducebant, protegebant, prospiciebant, ac dirigebant, ut omni uirtute spiritali succresceret, atque in sanctum uirum euaderet. Recte enim obseruauit *στροφὴς*, quod haec locutio, *χεῖρ Κυρίου ἦν μετ' αὐτοῦ*, non notet donum Prophetiae, ut nonnulli uolunt, siquidem, si hoc locutio exprimeret, *χεῖρ Κυρίου ἦν ἐπ' αὐτόν*, scribendum fuisset, inquit, *quoties affatus Prophetiae describitur, dicit solet, χεῖρ Κυρίου ἦν ἐπ' αὐτόν, non μετ' αὐτοῦ*, ut *Ex. 1, 3, cap. III, 22, XXXVII, 1, XL, 1*. Quare hoc, quod hic habemus, loquendi genere, non προφητεία, sed singulare DEI auxilium, indicatur. Sic *2 Sam. XIV, 19, Μη χεῖρ ἰωάβ ἐν παντί τοῦτο μετὰ σοῦ; ἢ ἢ non ἦν ἐγώ*, i. e. an tibi adiutor fui? Conf. denique de usu uocis Graecae *χεῖρ*, *Vindiciae N. T. ab Ebraisim. p. 280, seqq.*

καὶ Ζαχαρίας -- καὶ προφήτευσεν, λέγων. *Zacharias* autem, πληροφωγία πίστεως nunc instructus, pater eius, Iohannis, quae ideo addita uidentur, ne alius quidam *Zacharias*, extitisset, prophetans pararetur, impletus fuit, non qua dona sanctificantis aut ministrantia, sed modo extraordinario ac Prophetarum more, qua dona prophetantia, Spiritu S prout hoc ex insequenti uaticinio, et ex uoce addita προφήτευσεν, pater, Prophetauit autem *Zacharias* non tantum de filii sui mune et propheticum futuro, et de Messia breui nascituro, sed etiam *V. T.* prophetias atque promissiones diuinas iam impleri indigitauit, uid. uersus sequentes. Praeterea obseruetur, quod donum Prophetiae tum tunc poris res fuerit inaudita, quandoquidem hoc donum a tempore *Malachiae*, ultra quadringentos annos, cessauerat, atque inde eo maior erat φόβος iste, siue horror facer, qui inceserat homines, de quo paulo ante ad uersum anteced. diximus, quo rarius hoc erat donum, et quo certiores inde fierent, tempora nunc illa noui foederis, de quibus uaticinati erant Prophetiae, *Ier. XXXI, 31, col. Hebr. X, 16, adesse*, eumque nasciturum, quem anxie maiores expectassent, *Gen. XLIX, 18, Ps. XIV, 7, LIII, 7*, inprimis cum postea plures existerent Prophetiae ac Propheciae, *Luc. II, 25, seqq. 36, seqq. VII, 28*, ex quibus, Messiam natum esse, percipiebant.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ο

I Quando Verbum, uel factum, DE I factum quandam horrorem cordibus nostris incutiant, *Gen. XXIX, 16, 17, Luc. II, 9, Act. II, 43, III, 10, V, 5, 11*, tunc non

non exultare eum, *Act. XXIV, 25*, sed corda nostra excitare, atque eo diligentius inquirere et altius expendere debemus, *Luc. I, 66, II, 15, Act. XVI, 29, seqq.*

II DEI opera non occultari, sed euulgari, debent, ut partim alii excitentur ad fidem, alii uero in fide confirmentur, partim uero DEVS glorificetur, *Luc. I, 17, 20, Io. XX, 31, Act. IIX, 14, seqq. XI, 4, seqq. 18.*

III Tene, quod DEI providentia sit factum, ut gratiae tempora, tum ante Christi aduentum, *Ies. LXII, 11, Luc. I, 76, seqq.* tum in ipso eius aduentu, *Luc. II, 16, seqq. 17, seqq.* tum post Christi aduentum, innumeris uicibus annuntiata fuerint omnibus Iudaeis, *Luc. II, 29, seqq. 38, Io. I, 29, Act. II, 14, seqq. III, 6, 11, seqq. IV, 8, seqq. V, 20, seqq. Act. XIII, 46,* cetera, adeo, ut sint ἀναπολόγητοι.

IV Verbum DEI non auribus tantum audire, sed auditum in corde, instar thesauri, reponere debemus, *Luc. II, 19, 51, IIX, 13, seqq. Iac. I, 22, ut inde fructus enascentur, quibus DEVS glorificetur, et fides nostra coram ostendatur, Matth. V, 16, Luc. IIX, 15.*

V Felices quidem sunt parentes, quorum filii in tenera iam iam aetate bene audiunt, eosque demirantur homines, et optimae spei liberos esse depraedicant, caueant tamen sibi, ne bona hac existimatione superbiant, sed precibus potius DEO commendent, ut manus eius sit eum ipsis, h. e. ut DEI Spiritu ducantur et agitentur, *Rom. IIX, 14,* eiusque gratiae conferentur ac protegantur.

VI De multis audita uox est in iuuentute, quis et quantus hic euadet uir? qui tamen homines facti sunt nauci. Sed quid in causa fuit? *Manus Domini non fuit eum ipsis.* Alii enim, ea posthabita, ad hominum consilia et auxilia confugerunt, alii uero, ut secum sit, non inuocarunt DEVM, alii denique superbiaentes sibi tribuerunt id, quod DEO tribuendum erat, eoque ipso DEVM impulerunt, ut manum suam retraheret. *Conf. προσοικ. anteed.*

VII Disce, quod uaticinia non ab homine, sed a Spiritu S. habeant originem, *2 Petr. I, 21.* Hinc, quod Prophetiae scripserunt, non Prophe-tarum, sed Spiritus S. est uerbum, *2 Sam. XXIII, 2, Matth. X, 19, 20, Luc. II, 25, seqq. Act. II, 4, 2 Tim. III, 16, 2 Petr. I, 21.*

LIX Cum sine Spiritu S. ne quidem recte orare sciamus, *Rom. IIX, 26*, multo minus poterit aliquis uaticinari sine eius afflatu. Quotquæ igitur homines uaticinati sunt, a Spiritu S. illi agitati censendi sunt. Vid. προσοικ. anteced.

VERSUS 68 ET 69

68 Ευλογητός Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, *Laudatur Dominus DEVS* Israelis,
 ἔτι ἐπισκέψατος καὶ ἔποιεσεν λύτρα. *quia uisitauit, et fecit redemptio-*
 69 σιν τῷ λαῷ αὐτοῦ. Καὶ ἤγειρε κέρα *nom populo suo. Et erexit cornu*
 σωτηρίας ἡμῶν, ἐν τῷ οἴκῳ Δαβὶδ τοῦ *salutis nobis, in domo David,*
 πατρὸς αὐτοῦ. *fili sui.*

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Ευλογητός Κύριος ὁ Θεός -- τῷ λαῷ αὐτοῦ. *Laudatur, scilicet eī, se* Dominus, non tantum ob maiestatem, cui honos tribuendus est, laus et gloria, *Pf. XIX, 1, seqq.* et ob ingentia beneficia, quae contulit in genus humanum, qualia sunt creationis, conseruationis, regenerationis, iustificationis, sanctificationis, cet. opera, sed potissimum ob redemptionis opus, quod mox idem Dominus, Filius DEI, iam incarnatus, *Luc. I, 42, Io. I, 14, Gal. IV, 4, 1 Tim. III, 16,* perfecturus erat. Volunt quidem nonnulli per Κύριον, h. l. intelligere Patrem Domini nostri Iesu Christi, et quamuis eum, ab opere redemptionis non excludamus, cum tres SS. Trinitatis personae ad illud, quoniam opus est ad extra, concurrunt, tamen, h. l. ipsum Filium DEI, ut infra, u. 76, irielligendum esse, probamus, tum ex locutione ἐπισκέψατο, quae proprie in opere incarnationis DEO Filio competit, ut infra, u. 78, conferatur locutio fere similis, *Io. I, 17,* tum ex phrasi ποιῆν λύτρωσιν, quae itidem solius Filii DEI est, *Gal. IV, 5,* tum denique ex nostro contextu, qui de Messia Domino et Iohanne ministro agit, nec obstat dictio, DEVS Israelis, quoniam haec etiam DEO Filio conuenit, qui ut populum Israelis ex Aegypto eduxit terrestri, eumque a captiuitate liberauit, et in pecuniam sibi elegerat, *Io. I, 11, coll. Exod. XIX, 14, 5,* sic deinceps ab infernali etiam liberauit et redemit, *Hof. XIII, 14, conf. Hebr. II, 14, 15.* De hoc igitur Filio DEI, Domino et DEO Israelis, dicitur, quod ἐπισκέψατο, uisitauit scil. λαόν populum suum, gratiose, eum caro iam factus in utero Mariae uirginis, mox nasciturus inter populum dehinc habitaturus, *Io. I, 14,* atque salutem aeternam edociturus, *Io. I, 16, seqq.* ac postremo redempturus esset in ara crucis sanguine suo, *1 Petr. I, 18, 19.* Est enim ποιῆν λύτρωσιν

Ἀύτρωσιν idem, ac redimere, vid. *Vindic.* p. 331, et sumitur, h. i. Ἀύτρωσις populo Israelis facta, non exclusivae, sed ratione ordinis et prioritatis, *Act. XIII, 46, Luc. II, 30, seqq.* Deinde notetur, quod haec Ἀύτρωσις sit facta, iusto DEO Patri Ἀύτρωσιν perfoluto, ut recte observavit BEZA, ad h. l. scribens. Hoc observandum est, cum multae sint liberationis species, eam demum significari Ἀύτρωσις nomine, quae nec ui, ut olim contigit, cum Dominus populum eriperet Pharaoni, nec cum bona hostium gratia, ut cum populus Babylone reuerteretur, sed iusto perfoluto pretio, non ipsi satanae, a quo captivi tenebantur, sed ipsi DEO patri, perfoluto, qui nos iusto suo iudicio satanae, peccato, morti, manciparat, impetratur. Ideo totus repetit Apostolus, nos sanguine Christi redemptos, ingenti videlicet illo pretio, quod olim adumbrabatur victimarum cruore, ut de redemptione nostra dubitare sit nefas. Denique observetur, quod Zacharias partim Prophetarum more locutus fuerit de futuris, tanquam praesentibus, uel praeteritis, vid. *Ies. VII, 14, IX, 6*, ad certitudinem redemptionis designandam, dum ἐπιόησε Ἀύτρωσιν, scripsit, redemptio enim Christi ualeat retrorsum et antorsum, *Hebr. XIII, 8, Apoc. XIII, 8*, partim uero, dum ἐπεσκέψατο dixit, ad rei ueritatem, quae iam facta sit, indicandam, locutus est. Nam ad. miserat Λόγος iamiam in utero Mariae uirginis humanam naturam, *Luc. I, 42* post paucos menses nasciturus, *Luc. II, 20, 22.*

Καὶ ἦγενε — τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Et erexit Λόγος, dum humanam naturam assumerat iamiam, *Luc. I, 42*, (hinc non opus est, ut cum *ESCHENIUS* in *Diarr.* de *Stylo N. T.* §. 33. Enallagen statuamus Aoristi pro Futuro,) in utero Mariae, quae ex posteris Davidis erat, cornu salutis, i. e. saluferum, per enallagen abstracti pro Concreto, vid. *Vindic.* p. 214. seqq. Intelligitur uero Messias, qui σωτηρία, uel σωτήριον, uocatur, quoniam ab ipso uno salus est humanum, *Act. IV, 12*, quod etiam nomen Iesu indicat, *Matth. I, 21*, cornu uero ob regiam eius gloriam, maiestatem, potentiam, ac summam robur, est enim *צֶרֶף לָח* *Ies. IX, 6*, prout pluribus uim uocis exposuit HAMMONDVS, ad h. l. inquiring, Vox cornu diueras obtinet significaciones in Scriptura. Primo significat potentiam et uires, quia cornua sunt arma animalium cornigerorum, nam uis eorum atque feriendi facultas proprie in iis sita esse dicitur. Vid. *Lament. II, 3, 17, Ier. XLIX, 25, Mich. IV, 3, Ez. XXXIX, 21*. Sic et *Pf. LXXV, 12*. Cornua mali et iusti sunt eorum potentia. Secundo significat honorem et gloriam, ut cum cornu alicuius exaltatum dicitur, *Pf. LXXV, 4, LXXXIX, 24, CXII, 9*. Tertio, ex coniunctione duarum illarum notionum tertia exurgit. Regiae nempe potestatis, ut *Zach. I, 10, Dan. VII, 7, Apoc. XIII, 7*, ubi quatuor, septem, et decem, cornua sunt, ut notum est, et totidem Reges. Atque haec uidetur hoc in loco esse uocis significatio, ubi agitur

eur de familia Regia, Davidis nimirum, et servatore, qua voce Dux, vel Princeps, populi denotatur, *Nebem. IX, 27.* Itaque cornu salutis in domo Davidis designat regnum Messiae, regnum illud, quod solum non est huius mundi, vel Christum ipsam, quatenus Regem. Sic *Pf. XLIX, 2,* inter titulos, qui DEO tribuuntur, (quia liberauerat Davidem e manibus hostium suorum, ut hic celebratur, quia redemit nos ex manibus omnium, qui nos oderant, u. 71.) hoc habetur, cornu salutis meae, h. e. Rex meus et Servator, atque hoc optime consentit cum altera periodi parte, *ἡγέτης ἡμῶν*, excitauit nobis, haec enim locutio solet exhiberi, cum agitur de aliquo, quem DEVS ad Regium, aut Propheticum, extulit munus, (Vid. Notae ad *Aët. XIII, 27,*) et praesertim quidem de Christo ad summam potestatem euecto, ut *Aët. II, 30.* Iurauerat Davidi DEVS, de fructu lumborum eius sessurum aliquem super thronum eius. Conf. *Pf. XLIX, 3, LXXXIX, 28, CXXXII, 17, CXLIX, 14.* Idcirco dimittimus cum b. WOLFIO, in *Cur. Philol.* ad h. l. reliquarum opiniones, quas inter est Celeb. FRID. ADOLPHI LAMPII illa, qua per cornu splendorem intelligit, ita ut simul ad splendorem columnae nubis in V. T. referriatur, deinde HOMBERGII, qui allusionem fieri existimat ad *κέρας Αμαλθείας*, siue cornu copiae, tertio, IO. IENSHI, qui ad altaria respici putat, quorum anfas, quae etiam cornua dicebantur, arripiebant miseri et supplices, quibus, ubi cornu apprehensum fuisset, omnino erat *κέρας σωτηρίας*, et denique quarto GROTHII, FVLLERI, aliorumque, qui regnum hic uolunt Messiae intellectum. Sed ut priores tres confutauit b. WOLFIVS ipse, l. c. sic ultimam ideo non admittimus, quoniam contextus aperte docet, hic non de regno instaurando, sed de Rege suscitando, sermonem esse, conf. b. CALOVIUS in *Bibl. III* ad h. l. et quidem in domo Davidis pueri eius, h. e. in familia, ex qua Maria erat, in cuius utero iam conceptum et erectum erat cornu istud salutis, siue Messias. Appellatur autem *Dauides puer*, h. e. *seruus*, aut *minister*. uid. b. WOLFIVS laudatus de huius uocis significato Graeco, ad *Matth. XII, p. 212.* et ad *Luc. VII, p. 631, seq.*

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ε

I Cultus DEVM laudandi et gratias persoluendi non tantum egregius et aequus est, quoniam nihil amplius pro tot tantisque beneficiis ei referre possumus, *Pf. CXVI, 12, CXLVII, 1, 1 Theff. III, 4,* sed etiam acceptus DEO est et demandatus, *Pf. L, 14, 23, Hebr. XIII, 15,* nec non de statu nostro fidei testatur, quoniam non, nisi credentes, DEVM uere laudant et laudare possunt, *Pf. CXXXIX, 12, CXLV, 12, CXLIX, 14, CXLIX, 1, seqq.* Quare tu idem fac, nec obliuiscere boni in te tollati, *Pf. CHI, 12, CXLVI,*

CXLIV, 1, 2, et inprimis, quod tuae salutis causa Christus homo et frater tuus factus sit, *Ies. IX, 6, Matth. I, 21, Luc. II, 10, 11, Gal. IV, 4, 5, Hebr. II, 11, 14, 15.*

II Tandem promissiones divinae implentur, licet nobis protogatae uideantur, *Habac. II, 3, 2 Petr. III, 9.* In spe igitur et patientia eas expecta, et crede, quod etiam te, opportuno tempore, gratiose sit uisitaturus et promissiones seruaturus, *Hebr. X, 23, 35, seqq. XIII, 5.*

III Si tu in iis esse uis, quos DEVS uisitat, credere, et unus ex populo DEI esse, debes, *Iob. I, 12, XIV, 23.* Incredulos enim DEVS a facie sua reiecit, *Marc. XVI, 16, Iob. III, 18, Apoc. XXI, 8.* Crede ergo in Iesum, et saluus eris, *Iob. VI, 40, XX, 31, Act. IV, 12, XVI, 31.*

IV Nisi Iesus te redemisset, nemo te redemisset, nec redimere potuisset, *Pf. XLIX, 8, 9.* Hic igitur solus et unicus est tuus redemptor, hic solus est salutis tuae cornu, *Ies. XLIII, 14, Hof. XIII, 14, Act. IV, 12,* ad quem confuge, *Hebr. IV, 16,* non ad Papistarum sanctos, *Ier. XVII, 5,* qui iuuare non possunt, *Ies. LXIII, 16,* neque ad tuam iustitiam propriam, quae nulla est *Ies. LXIV, 6.*

V Nota bene pronomina, *nobis, uobis, nos, suos, cet.* Ab his enim salus pendet tua, nisi enim Christus natus ac datus esset *nobis, Ies. IX, 6,* nisi *uobis* Saluator natus, *Luc. II, 11,* nisi *nos* redemisset a maledictione, *Gal. III, 13, IV, 4, 5,* et *Tbeff. I, 10,* nisi nos saluasset, *2 Tim. I, 9,* neque tibi ac mihi natus et datus esset, neque te ac me redemisset. Bene ergo ei, qui dicere uera fide potest, Christus mihi est natus, Christus pro me se dedit, me redemit, mihi reposita est corona uitae aeternae, *1 Tim. I, 15, 16, 2 Tim. IV, 7, 8,* reliqua.

VI Redemptio Christi antrorsum ualet et retrorsum, *b. e. meritum* Christi ualet, antequam fuit, *Act. XV, 11, Eph. I, 4, Hebr. XIII, 8, Apoc. XIII, 8,*

VII Ut Messias, secundum diuinam naturam ab aeterno est genitus, et uerus DEVS est, *1 Chron. XII, 17, Pf. II, 7, Rom. IX, 5,* sic idem secundum humanam naturam ex posteris Dauidis descendit, et uerus homo est, *1 Io. I, 14, Rom. I, 3, IX, 5, Gal. IV, 4, 1 Tim. III, 16.*

V E R S U S 70 — 75

70 Καθώς ἐλάλησε διὰ σώματος τῶν
 ἁγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνος, προφητῶν αὐτοῦ,
 71 σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ
 ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς,
 72 ποιῆσαι, εἰλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν,
 καὶ μνησθῆναι διαθήκης ἀγίας αὐτοῦ,
 73 ἅρκον, ἃν ἔμορσε περὶ Αβραάμ τὸν
 74 πατέρα ἡμῶν, τοῦ δοῦναι ἡμῖν, ἀφ' ἑ-
 λως ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ῥυθέν-
 75 τας τὰς λατρεῖαι αὐτῶν, ἐν ὁσιότητι καὶ
 δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ, πάσας τὰς
 ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

Sicut locutus est per os sanctorum, eo-
 rum qui a seculo, Prophetarum eius,
 salutem ex inimicis nostris et ex
 manu omnium odio habentium nos,
 facere, iuxta misericordiam, erga
 patres nostros, et recordari foederis
 sancti sui, iuxta iuramentum, quod
 iuravit, erga Abrahamum Patrem
 nostrum, dare nobis, impavide, ex
 manu inimicorum, nostrorum libera-
 tos servare ipsi, in sanctitate et iustitia
 coram ipso, omnes dies vitae nostrae.

Ε Ξ Η Γ Η Σ Ι Σ

Καθώς ἐλάλησε -- προφητῶν αὐτοῦ. Sicut locutus est. Cum vox ἐλάλησεν, cum
 infinitivus, ποιῆσαι in u. 71, et μνησθῆναι, in u. 72, cohaereat, reliqui autem
 versus invicem, connexi sunt cum versu 72, sex illi aetuis omnino coniungendi
 erant, quorum connexio ut ex Versione intelligitur, sic sensum eorum nunc
 seorsim expendamus. Denotat vero, h. l. vox ἐλάλησε promissit, ut versu 55, per
 os sanctorum, quo usus est organo, longitior singularis plurali, quoniam omnibus
 Prophetis unum quasi os erat, et uno quasi ore, licet diversis, verbis, hanc
 saluferam de Messia doctrinam, instinctu Spiritus S. inculcabant. Hic enim
 Spiritus Christi locutus est promissiones de salute generis humani per
 os Prophetarum sanctorum, 2 Sam. XXIII, 2, Matth. X, 18, 19, 2 Tim.
 III, 16, 2 Petr. I, 21, qui sancti, non ratione propriae, aut naturalis, san-
 ctitatis, dicuntur, sed partim, quoniam Spiritus S. per eos loquebatur, eius-
 que erant officina, partim, quoniam de Sancto sanctorum, h. e. Messia,
 Dan. IX, 24, prophetabant, aliasque sanctas doctrinas promulgabant, et
 partim denique, quoniam ipsi in fide stantes sancte vivebant, aliosque ad
 vitam sanctitatem ducebant. Intelliguntur vero per sanctos illos Prophe-
 tas non recentiores tantum, quales sunt Iesaias, Ieremias, ceteri, sed an-
 tiquissimi etiam, omnes ac singuli, qui a seculo, i. e. unquam, ab orbe con-
 ditio fuerunt, prout S. Petrus, Act. III, 21, eodem phrasi utens, vocem πάν-
 των ἀπ' αἰῶνος, ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ σώματος πάντων ἁγίων αὐ-
 τοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος, tum illi, qui vaticinia et promissiones ipsi non
 consignaverunt, quales sunt omnes isti, qui ante Moysen vixerunt, tum illi,
 qui,

qui, *Mose* praeunte, et diuinitus iusso, literis demandarunt ea. Hinc errant omnino, quicum *GROTIUS*, in h. l. ad *Mosis* tantum tempora uolunt hanc phrasin extensam, cum tamen ex ipso *Mose* certum sit, *DEVM* ante *Mosen* pollicitum esse patriarchis Messiam, et, quae ab eo pendent, bona salutis, quorum primum est, quando *Zacharias* pergit, *DEVM* promississe,

σωτηρίαν ἐξ ἐχθρῶν ἡμῶν -- τῶν πατέρων ἡμῶν, salutem facere, i. e. σώζειν, seruare, uid. de istiusmodi locutionibus periphrasticis *Vindic. p. 341*, ab inimicis nostris et a manu omnium adio habentium nos, sicut uero per inimicos et odio habentes nos intelligantur tum, *satanas*, mors, infernus, ac peccatum, *Matth. XVI, 18*, *Luc. XXII, 31*, *Rom. VII, 18*, seqq. *1 Cor. XV, 25, 26, 54*, seqq. *1 Petr. V, 8*, *Hebr. II, 14*, tum inimici crucis Christi, siue increduli, et satanae mancipia in hoc mundo, *Matth. VII, 15*, *XXIV, 24*, *2 Cor. XI, 13*, seqq. *Phil. III, 2, 18*, sic per σωτηρίαν ποιέειν, siue σώζειν, tres indignantur actus, nimirum eripere ex periculis, deinde salutem conferre, et tertio ereptos ac salute donatos conseruare, cons. quae ad u. 11 *Ev. I. Natiu. Christi* sunt dicta. Quae admodum emphatice ad Christum applicari possunt, qui ex gratia nos seruauit, *Eph. II, 8*, secundum misericordiam, *Tit. III, 4, 5*, erga patres nostros, siue, Patribus nostris promissam. Ad quae uerba notetur, α) quod ἔλεος pro κατ' ἔλεος sit scriptum, quae ellipsis κατὰ sacris aequae, uid. *Matth. IV, 15*, et paulo post, u. 73, ac profanis inusitata non est, uid. *LAMBERTVS* vos in exercitat. p. 35, β) quod male *GROTIUS* ἔλεος coniunxerit cum uerbo ποιῆσαι, quod cum uoce σωτηρίαν cohaereret, ut supra monuitus, γ) quod idem per ἔλεος male intellexerit misericordiam legalem, siue, quae ex legis obseruatione a Patriarchis facta in eorum posteros redundet, cum tamen hic, ut totus contextus docet, de misericordia pure Evangelica sit sermo, qua Patriarchis credentibus Messias, ex posteris ipsorum oriundus, fuit promissus, *Gen. III, 15*, coll. *cap. IV, 1. XII, 3. XXVI, 4. XXIX, 14*, ceter. prout *Maria* in hymno suo, qui ex eodem proflexit fonte, ex quo hoc *Zachariae* uaticinium promanauit, expresse *Abrahami* mentionem facit, *Luc. I, 54, 55*, δ) quod uocula μετὰ significet hic erga, quo sensu accipitur, *Luc. I, 58*.

Καὶ ἐνομήθησθε διαθήκης -- πατέρα ἡμῶν, et, sicut promissit *DEVS*, recordari foederis sancti sui, *Leuit. XXVI, 42*, *Pf. LXXXIX, 3*, seqq. 35, seqq. non legalis, sed gratiae, quod statim pepigit, post lapsum, cum protoplastis, de quo *Gen. III, 15*, coll. *IV, 1*, post diluuium cum *Noacho*, *Gen. IX, 9, 11*, quod posthaec cum *Abrahamo*, *Gen. XVII, 2*, seqq. eiusque posteris, *Gen. XVII, 19, 21*, *Pf. LXXXIX, 4*, renouauit, secundum iuramentum, quod iurauit, uid. paulo ante ad uersum anteced., et b. *WOLFIVS* in *Cur. Philol.* ad h. l. erga *Abrahamum*, *Gen. XXII, 16*, seqq. *Hebr. VI, 13*, patrem nostrum, hoc est, omnium

credendum, Rom. IV, 11, 16, ad dandum nobis, pro eis το δόνον, vid. Vindiciae, p. 325, promissum Messiam, siue cornu salutis, Gen. XXII, 16, seqq. Ps. CXXXII, 11, 17, Is. IX, 6, Luc. I, 69, eo sine et fructu,

αὐθιγὸς ἐκ χειρὸς λατρεύον ἀντὶ, ut beneficio Messiae nobis dari, Is. IX, 6, ex manu, i. e. ex potestate, vid. Vindiciae, p. 280, inimicorum nostrorum spiritualium, qui nos captivos detinebant, Hebr. II, 15, de quibus vid. ad u. 71, κρείττον, extracti, ποδέντας, quasi ex ore leonis, 1 Petr. V, 8, metaphorice, liberati, quo sensu occurrit, Matth. VI, 13, Rom. VII, 23, 2 Tim. III, 1, itemque in LXX Interpretum Versione, qui Hebraeum uocem תָּרַם, Hoseae XIII, 14, occurrentem, eodem uerbo reddiderunt, sine metu seruili, cultu filiali, Rom. IIX, 15, seruimur ei, quamdiu enim homo seruituti legis ac peccati obnoxius, Rom. VII, 16, seqq. Hebr. II, 15, et in potestate hostium, est, tamdiu etiam in metu seruili ac mortis est, postquam uero Christus hoc metu nos liberauit, et ex seruis peccati ac mancipiis satanae facit seruos iustitiae et filios DEI, Rom. VII, 19, IIX, 16, non amplius timemus, Rom. IIX, 15, sed sine metu seruili, filiorum et sacerdotum more ei ministramus, hoc enim inuoluit uox λατρεύον, quae de Iudaico sacerdotum cultu in sacris adhibetur, et sub se sacrificia, preces, aliaque opera a DEO iussa complectebatur, deinde uero et de Christianorum religioso cultu accipitur, quos Christus fecit sacerdotes eorum DEO, 1 Petr. II, 9, Apoc. I, 6, atque comprehendit sacrificia laudis, Hebr. XIII, 15, sanctitatis et iustitiae Rom. XII, 1, quae cum DEO uera fide offerantur, Christiani ei ministrare dicuntur a Zacharia,

ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ -- τῆς ζωῆς ἡμῶν, in sanctitate et iustitia, quae non in operosis ritibus consistit, sed in sinceritate cordis fide emundati, Act. XV, 9. Ut uero utraque haec uirtus originem habet a fide in Christum, qui factus est nobis iustitia, sanctitas, ac sapientia, 1 Cor. I, 30, atque ob eius iustitiam et sanctitatem iusti ac sancti sumus, Rom. V, 1, 1 Cor. VI, 11, sic utraque haec uirtus noui hominis, Eph. IV, 24, ob eandem fidem DEO est accepta, Hebr. XI, 6, siue ut S. Zacharias dicit, ἐναντίον αὐτοῦ coram ipso, DEO, qui est κενόδοξος, ideoque hypocritica hic locum non habet, neque durare debet illa sanctitas atque iustitia ad tempus, sed per omnes dies uitae nostrae, quoad uixerimus, constantia enim fidei requiritur usque ad finem uitae, Matth. X, 22, et consequenter etiam sanctitatem, qua DEO seruimus, quoad primam tabulam, et iustitiam, qua ipsi seruimus, quoad secundam tabulam, requiri perpetuam, quoad uixerimus, necesse est.

ΠΡΟΣ-

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

- I** Ut promissiones diuinae adimplentur certissime 2 *Cor. I, 20*, uid ad uers. 57 et 58 *προσοικ II*, et ad uers. anteced. *προσοικ II*, sic eadem, quam olim locutus est, et quam edocuit Patres V. T. est doctrina N. T. eademque fides saluandi, *Act. XV, 11*, *Rom. I, 17*, coll. *Hab. II, 4*, *Eph. IV, 4, 5*.
- II** Quae Prophetae locuti sunt, DEI, non hominum, uerbum est, uid ad u. 65, seqq. *προσοικ VII*. Hinc discis, α) quod Scriptura S. uerax, *Iob. XVII, 17*; β) quod sit efficax ad salutem, *Rom. I, 16*; γ) quod fallere non possit, *Num. XXIII, 19*; δ) quod sibi θεόπνευστοι contrariari non possint, sed ad unum salutis fontem duxerint homines, qui est Christus, *Iob. XX, 31*, *Act. IV, 16*, *X, 43*, *XV, 11*, cet. utpote uno eodemque Spiritu agitati, 2 *Petr. I, 21*, 1 *Tim. III, 16*.
- III** Postquam Christus hostes nostros deuicit, ex eorumque potestate nos eripuit, 2 *Cor. XV, 54*, seqq. *Gal. III, 13*, *Col. II, 13, 14*, 1 *Io. III, 8*, *Hebr. II, 14, 15*, illi iis, qui in Christo Iesu sunt, obesse non possunt, *Rom. IIX, 1, 17*, seqq. nisi ipsi ipsorum potestati sese sponte dedant, a Christo discedentes, *Rom. VI, 16*, *Gal. V, 4*.
- IV** DEVS quidem seruat, quae promisit, uid. *προσοικ I*, atque iuramenti ac foederis sui recordatur, *Leuit. XXVI, 42*, *Ex. XVI, 59, 60*, si modo etiam nos, quae, inito foedere, in Baptismo promissimus, et bonae conscientiae stipulationem erga DEVM, 1 *Petr. III, 21*, seruaremus. Quare, qui foedere baptisuali, perfidia tua, excidisti, eo annitere, ut poenitentia eiusdem fias particeps, *Ies. I, 16*, seqq. *Apoc. II, 5, 16*.
- V** Sanctus est DEVS, sanctum est foedus eius, ergo, ut nos etiam sancti simus, requirit DEVS, *Leuit. XI, 44, 45*, ideoque Christus te sanguine suo sanctificauit, *Eph. V, 26, 27*, 1 *Io. I, 7*. Noli ergo emundatus te impuritate inquinare, *Gen. XXXIX, 9*, *Cantic. V, 3*.
- VI** Noli iuramenta eludere, et fidem iuramento datam frangere, sed, quod magni sint momenti et sancte seruanda, memento, *Num. XXX, 3, 5*, quoniam DEVS ipse iurare iussit, ipse iurauit, ipse etiam periuria interdixit, *Leuit. XIX, 12*.
- VII** Quamuis DEVS sit ueracissimus, ideoque uerba eius sint ueritas, tamen, ut parum incredulitatem humanam de misericordia sua, itemque ira sua, conuincat, *Ezech. XXXIII, 2*, *Amos. IV, 2*, seqq. VI, 8, seqq. parua infirmis hominum succurat, eorumque fidem firmiorem reddat, iurauit, *Gen. XLIX, 10*, seqq.

- II** Cum a natura homines sint τέκνα ὀργῆς, *Eph. II, 3*, et in seruitute peccati, mortis, ac Satanae, *Rom. VI, 16, seqq.* 2 *Tim. II, 26*, *Hebr. II, 14, 15*, utique illi in perpetuo uersantur maledictionis legis ac mortis aeternae metu, *Hebr. II, 15*, a quo nemo, nisi Christus, eos liberare potuit, *Pf. XLIX, 8, 9*, 1 *Cor. XV, 54, seqq.* *Hebr. II, 14, 15*.
- IX** Quamdiu homo sine Christo est, *Eph. II, 12*, tamdiu DEO neque uere, neque sine metu, seruire potest, uid. *προσοικ.* anteced. cum eorum tantum sit utrumque, qui in Christum credunt Redemptorem, *Rom. II, 1, 15*.
- X** Expende, o homo, quod te Christus non ideo redemit, ut membra tua facias arma iniustitiae, et inferuias uoluptatibus, sed ut membra tua facias arma iustitiae, et DEO ac Christo seruias Redemptori per totam uitam in sanctitate et iustitia, *Rom. VI, 12, 22*, *XII, 1, 2*. 1 *Cor. VI, 15, 19, 20*. *Eph. V, 9, seqq.* 26, 27, 1 *Petr. IV, 2*.
- XI** Si hostium crudelitatem, 1 *Petr. V, 8*, atque horrendas calamitates, secum expendent homines, quibus Christus genus humanum liberauit, magnitudinem omnino redemptionis inenarrabilem agnoscerent, *Pf. XLIX, 8, 9*, nec ad seruitutem peccando recurrentes, *Rom. VI, 12, 16*, 2 *Petr. II, 19, seqq.* sese de integro dederent hostium tyrannidi, *Io. II, 44*, *Hebr. II, 14, 15*, 1 *Petr. V, 8*, *Apoc. XII, 10*, et cruciatibus aeternis, *Apoc. XIV, 10, 11*, *XXI, 8*, sed DEO seruirent, uid. *προσοικ.* antecedens.

V E R S V S 76 — 79

76 Καὶ σὺ παῖδιον, προφήτης ὑψίστου κλη-
θήσῃ, προπαρεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου
77 Κυρίου ἐτοιμάσας ὁδοὺς αὐτοῦ, τοῦ δοῦ-
ναι γνώσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ,
78 ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν, διὰ σπλάγ-
χνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν ἐν οἷς ἐπεσκέ-
79 φάτο ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, ἐπι-
φάνει τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανά-
του καθήμενοις, τοῦ καθυψώσαι τοὺς
ποδας ἡμῶν ἐς ὄδον εἰρήνης.

Tu uero puerule, propheta Altissimi uocaberis, praecedes enim ante faciem Domini parare uias eius, ad dandam cognitionem salutis populo suo, in remissionem peccatorum eorum, per uiscera misericordiae DEI nostri, in quibus uisitauit nos oriens ex alto, ad apparendum iis, qui in tenebris et umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis.

E E H G H E I S

Καὶ σὺ παῖδιον -- ὁδοὺς αὐτοῦ, Tu uero, (καὶ enim saepe ponitur pro δὲ uid. *Vindiciae*, p. 165,) puerule, Iohannes, ad quem nunc me conuerto, et cuius diuinum munus exponam, quo impofterum perfuncturus es, propheta Altissi-

mi

mi DEI uocaberis, quia eris talis, hinc recte nonnulli uerbum κληθήσῃ per eris uertunt, uid. *Vindiciae* p. 121, male contra GROTIUS statuit, *Iohannem* uocari Prophetam, in sensu latiori, h. e. ἐγεννεία, interpretem diuinorum oraculorum, non in sensu strictiori, qui futura praedixerit, siquidem, ut taceamus, quod *Iohannes* in uirtute *Elias* Prophetae praecedere debuit, *Luc. I, 17*, et ab ipso Christo Propheta, imo maior Propheta, in sensu strictiori appelletur, *Matth. XI, 9, Luc. VII, 26, 28, a)* sacrae literae aperte docent, *Iohannem* futura praedixisse de Messia, *Matth. III, 11, Luc. III, 6*, quem tum temporis, cum ista, de ipso praediceret, nondum nouit, sed ex afflatu Spiritus S. habebat, *Io. I, 30, seqq.* de eius redemptione et officio sacerdotali, *Luc. III, 6, Io. I, 29*, de eius officio iudiciali in extremo iudicio, *Matth. III, 12*, reliqua, ε) ipse *Zacharias* exponit, quo sensu uelit Prophetiae uocem acceptam, pergens, praecedet enim ante faciem Domini Θεωυ Θεωπου, i *Chron. XIX, 17*, ad parandas uias eius, quod autem fiebat, tum praedicens aduentum Messiae et doctrinam Euangelii, *Matth. III, 11, Luc. III, 6*, tum praeparando per poenitentiam corda humana, ut in ipsum Messiam crederent, et iram DEI effugerent, hic uero officio suo Prophetico eo feliciter perfungi possit, adeoque propheta, *Mal. IV, 5*, Prophetam, *Deut. XVIII, 15*, praecessit, instar aurorae, quae solem oriturum, *Mal. III, 1*, antecedit. Quemadmodum enim aurora, accepta luce a sole exorituro, pededentim illuminat terram, et quasi praedicit, solem mox exoriturum esse, sic *Iohannes*, lucis instar ardentis et corruscantis, quae illuminandi facultatem mutuo accipiebat a lumine, ipse enim lumen non erat, *Io. I, 8*, doctrina Euangelii Iudaeos illuminabat, et, solem iustitiae, lumen uerum, i *Io. I, 9*, exoriturum esse, praedicebat, siue ut *Zacharias* uerba sonant.

Τοῦ δοῦναι γινώσκω -- ἀμαρτιῶν αὐτῶν, ad dandam, uid. *Vindic.* p. 325, cognitionem salutis, quae consistebat in agnitione Christi Iesu, *Io. XVII, 3, Act. IV, 12*, atque hoc compleuit *Iohannes*, cum restaretur de Messiae persona, *Matth. III, 11, Luc. III, 6, Ioh. I, 8, 15*, et redemptione eius, *Ioh. I, 16, 29, Luc. III, 6*, a qua omnis salus nostra, *Luc. III, 6, Act. IV, 12*, Iudaeosque de his articulis fidei doctrinae Euangelicae edoceret, eosdemque ad ueram poenitentiam agendam inuitaret, addito fructu eius, qui est remissio peccatorum, siue, ut *Zacharias* loquitur, in remissionem peccatorum, quandoquidem *Iohannes*, praedicata uera poenitentia, *Matth. III, 7, 8*, eos omnes, qui peccata sua sunt confessi, et in Christum crediderant, *Matth. III, 6, Marc. I, 5, 7, 8, Luc. III, 6, Io. I, 7, 16*, baptizauit in remissionem peccatorum, *Marc. I, 4, Luc. III, 3*, hancque gratiam eum obtulisse constat

constat non propter Iudaeorum sanctitatem vel iustitiam, sed ex gratia, divina per et propter Christum, Io. I, 16, siue, ut Zacharias loquitur, διὰ σπλάγγνα -- ἐξ ὕψους, per et propter viscera, ἀνθρώπων παθῶν, misericordiae DEI nostri, i. e. per summam atque internam misericordiam, est enim abstractum σπλάγγνα, quod, h. l. denotat summam atque intimum misericordiae affectum, uid. b. 10. CONRADI SCHWARZII, *Commentar. Crit.* p. 1237, seq. positum pro Concreto, uti hoc recte quoque uidit b. LUTHERVS, uertens, durch die herzlichste Barmhertzigkeit, absque omni tamen Ebraismo, uid. *Vindiciae* p. 217, seqq. et recte explicauit b. STOCKIUS in Notis N. T. ad h. l. scribens, Per viscera misericordiae, i. e. per intimam, profundissimam, summam, et immensam misericordiam, qua DEVS, commotis uelut uisceribus, impulsus non solum remittit peccata, sed Filium etiam, nomine Orientis insignitum, misit in mundum. Proinde hic uersus cum sine praecedentis arctissime cohaeret, innuens remissionis peccatorum per Iohannem Baptistam, praedicare 1) causam efficientem principalem, quae est DEVS, 2) causam impulsuam, quae est intima ac immensa DEI misericordia, et 3) causam meritoriam, quae est Filius DEI, nomine Orientis ex alto designatus. Conf. b. CALOVIUS in *Bibl. Ill.* ad h. l. contra Grotium disputans. Haec igitur summa et ineffabilis DEI misericordia erga genus humanum est causa impulsua, qua missus Filius DEI in carnem, Iob. I, 14, Gal. IV, 4, nos uisitauit, uid. supra ad u. 68, et doctrina Euangelii illuminat omnem hominem, Io. I, 9, quo respectu, modo sol dicitur iustitiae, Mal. IV, 2, modo lux mundi et in tenebris lucens, uid. Ies. IX, 2, XLIX, 6, LX, 1, seqq. Luc. II, 32, Io. I, 5, seqq. IIX, 12, XII, 46, modo ΦωσΦόρος, 2 Petr. I, 19, modo ἀνατολή, per enallagen abstracti pro Concreto, ἀνατέλλων. uid. *Vindiciae* p. 211, seqq. Orienti ex alto, ut h. l. Zacharias eum appellat, quocirca tum IOSEPHVS SCALIGER in *Elencho Tribaeresi*, tum ABRAHAMVS SCULTETVS in *Exercit. Euang. lib. I, c. 13*, et IO. LIGHTFOOTVS in *Hor. Hebr. et Talmud.* ad h. l. errarunt, qui, Zachariam ad Ier. XXIII, 5, et Zach. III, 8, VI, 12, utroque oculo respexisse, putant, in quibus locis uocem מִזְרָח LXX uerterunt ἀνατολήν, et ille quidem recte eos uertisse propugnat, quamuis nondum probauerit, quod uox מִזְרָח ueteribus Ebraeis orientem significauerit unquam, quae enim de horoscopo attulit, quam Iudaei recentiores מִזְרָח in themate genethliaco nominare solent, nihil probant, quoniam technice ibi sumitur haec uox, non qua proprium suum significatum, hi uero germinis significatum retinent, quibus autem repugnat primo dictio ἐξ ὕψους, quoniam germen illud Davidis non ex alto, sed ex imo, speciatimque

ex

ex radice, stirpe, ac terra, vid. *Ies. IV, 2, XI, 1, LIII, 2*, uirere dicitur, deinde uersus frequentis locutio, ἐπιφάναι τοῖς ἐν σκότει, κ. τ. λ. obstat, quomodo enim haec, quae quidem ἀνατολή tribui possunt, de germine praedicari queant, non intelligimus. Quocirca recte obseruauit *HEINSIUS*, ad h. l. scribens, qui, ἀνατολήν, h. l. germen esse, uolunt, uideant, quid *Euangelistae* responsuri sunt, cum addit, ἐπιφάναι τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καὶ θνήσκουσιν. Quibus uerbis ad notissimum *Isaiae* alludit locum, Ὁ λαός, ὁ κατήμικτος ἐν σκότει. εἶδε Φῶς μέγα, οἱ κατοικοῦντες ἐν χώρα καὶ σκιᾷ θανάτου, Φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς. Pro quo *Matthaeus*, Φῶς ἀντίτελλεν αὐτοῖς, qui et ipse eundem interpretatur locum. Quis autem diceret, germen ἐπιφάναι, κ. τ. λ. quod est *Solis*. Neque uideo, cur ἀνατολή ἡλίου non possit esse ὁ ἀνατέλλων ἥλιος, sol ipse oriens, cum de eo loquatur, de quo *Isaías LX, 20*, cetera. Conf. *BALDWINI WALAEI* *Commentar. in IV Euangel.* ad h. l. Atque hic *Sol* exoriens dicitur,

ἐπιφάναι τοῖς ἐν σκότει -- εἰς ὅδον εἰρήνης, comparare, illucescere, *Ies. IX, 1, seqq. Io. I, 5, sedentibus in tenebris peccati et ignorantiae, Rom. VI, 12, seqq. 2 Cor. IV, 4, Eph. IV, 17, 18, V, 8, 11*, quarum princeps est *Satanas*, *Eph. VI, 12, Col. I, 13*, et in umbra mortis spiritualis, qui, ut mortis rei, ab ipsa quasi obumbrabantur, instar eorum, qui carcere inclusi mortis poenam expectant, et carceris tenebris, mortis quasi umbra et typo, undiquaque circumdantur, ut adeo umbra mortis nihil aliud, quam statum peccati eiusque insequentem mortis imminentis certitudinem praesentem, *Rom. VI, 23*, ipsos terrores mortis, et conscientiae de morte conuictae istus ac morsus significet, quam nec ullo modo effugere poterant, sed, quoniam incredulitatis catenis erant uincti, in his tenebris et umbra mortis sedebant, i. e. sedem quasi fixam habebant, nisi *Sol* iustitiae ipsis illuxisset, eo fine, ut dirigeret pedes nostros, qui in uitiis huc usque ierant malis, h. e. ut nos, qua actiones, mores, cupiditates, ac doctrinas, quae a statu incredulitatis, peccati, atque irae proficiscebantur, in uiam pacis, h. e. ad statum fidei, ad quem doctrina *Euangelii*, quae est doctrina pacis, sine qua ad pacem ducit, adduceremur, ac pacem haberemus cum *DEO*, *Rom. V, 1, Eph. II, 4, seqq.* de qua *Angeli*, nascente *Christo*, qui huius pacis est auctor, *Ies. IX, 6, Eph. II, 4, seqq.* canebant, *Luc. II, 14*.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ο

I Cum sapientia Diuina, antequam, ad magnum illud redemptionis opus perficiendum, *Messiam* in mundum misit, uias eius doctrina poenitentiae et *Euangelii* praeparauit, *Pf. XXIV, 9, 10, Ies. XL, 3, 4, Mal. III, 1, Matth.*

D

111, 3,

- III, 3, partim discere seriam eius voluntatem homines ad poenitentiam adducendi, et saluandi, partim uero in rebus magnis expediendis DEVM imitari, et se praeparari. In primis uero animae iuae, antequam moriari, uiam ad coelum poenitentia et fide praeparari, *Ies. XXXIX, 2*, ut in pace discedere possis, *Luc. II, 29, seqq.* *Phil. I, 23.* *2 Tim. II, 7, 8.*
- II Licet DEVS non constituerit omnes credentes praecursores Domini et Prophetas Altissimi, tamen eos fecit sacerdotes et reges, *1 Petr. II, 9*, *Apoc. I, 6*, eos fecit filios DEI et cohaereditas Christi, *Rom. VIII, 16, 17*, eos constituit ut ipsum sequantur, *Eph. IV, 2*, *1 Petr. II, 20*. Bene ergo uis, qui Christum eadem fidelitate et constantia sequuntur, *Matth. X, 22*, *Apoc. II, 10*, qua Iohannes eum praecessit, *Matth. III, 1, seqq.*
- III Sacerdotes etiam nunc Domino praedicatione poenitentiae uiam praeparant ad corda peccatorum, ut ea fide emendant, *Ies. I, 17, seqq.* *Ach. XV, 9*, eique pulsanti aperiant, *Apoc. III, 20*. Beati igitur, qui eorum uoci salutis obsequuntur!
- IV Ut in cognitione Salutis consistit salus humana *Ies. LIII, 11*, *Iob. XVII, 3*, *Ach. IV, 12*, sic DEVS hanc Salutis cognitionem uoce Euangelii edocuit homines, *Marc. I, 15*, *XVI, 16*, *Luc. II, 11, 30*, *Rom. X, 15, seqq.*
- V Ex amore DEVS Filium suum nobis dedit, *Iob. III, 16*, ex ineffabili misericordia DEVS nostrorum miseris peccata remisit, *Ec. XVI, 6*, *Rom. IV, 7, 8*, hinc salus non ab operibus, uel iustitia nostra, *Ies. LXIV, Tit. III, 5*, sed a gratia eius pender, *Eph. II, 8*.
- VI Ad cognitionem ueram lex et Euangelium requiruntur, illa, ut nos nostrumque statum peccati cognoscamus, *Rom. VII, 7*, hoc uero, ut in Christum Salvatore credamus, *Iob. XX, 31*, *Ach. IV, 12*, *Rom. I, 16*, *1 Io. II, 1, 2*.
- VII Discite in DEI misericordia erga te, misericordiam erga proximum, uid. ad u. 36 *Euang. Domin. IV post Trinit. προσοιω. I. - II.*
- VIII Ut sol omnes res, quae hyeme mortuae quasi uidebantur, calore suo uiuificat, tenebras dispellit, et totum orbem ex alto illuminat, sic sol iustitiae, Oriens ex alto, et lumen mundi, Christus, *Mat. IV, 2*, *Io. IIX, 12*, nos, qui emortui in peccatis eramus, uiuificauit, tenebras dispulit, et intellectum illuminauit, *Io. I, 9*, *Eph. IV, 18*, *V, 8, 14*, uid. plura huc spectantia ad u. 5 *Euang. I For. III Nati. Christi, προσοιω. II, IV, seqq.* et ad u. 9 *euifid. Euang. προσοιω. I, seqq.*
- IX Ut per primi Adami lapsum in summas miseriarum tenebras et in umbram mortis sumus detrusi, sic per secundum Adamum iisdem liberati in

in lucem et vitam translatus sumus, Rom. VI, 12, 13, seqq. atque pacis cum DEO participes facti, Rom. VI, 11, Eph. II, 13, seqq. vid. plura ad u. 14. *Evang. Fer. I Nativ. Christi* πρὸς Rom. III et IV, item ad u. 21 *Evang. Quasi* simodogeniti πρὸς Rom. I.

VERSUS 80

Τὸ δὲ παιδίον ἄρξας, καὶ ἐγκαταλείπειν Πuerulus autem crescebat et corroboratur, καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις, hoc vocabatur spiritum, et erat in desertis, εὐς ἡμέρας ἀναδείξαι αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν, usque ad diem ostensionis suae in terram Israel.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Τὸ δὲ παιδίον -- πνεύματι. Puerulus autem Iohannes, ad quem nunc omnium oculi, postquam tot tantaque mirabilia ante et post eius natiuitatem contigerant, conuertebantur, et diligenter ad eius aetatem et actiones attendebant, crescebat, tum qua corporis staturam, tum qua animi dotes, et imprimis, corroborabatur in dies spiritu, i. e. sapientia, Luc. II, 40, 52, quam Spiritus S. quo in utero matris iam repletus erat, Luc. I, 15, aliaque dona spiritualia, in ipso magis magisque augetur, operabatur Rom. IIX, 26, 1 Cor. XII, 3, seqq. Quanto enim magis crescebat puer, auctore THEOPHYLACTO, ad h. l. tanto etiam magis et efficaciae Spiritus in illo se ostendebant, organo illarum capace existente. Cum veto ille in uirtute Eliae incedere, et poenitentiae praeco esse, deberet, posthac uiae ratione duri, et a strepitu ac splendore mundi aliena, contra uero conuersatione cum DEO affluerebatur, in desertis commoratus, ut S. Lucas refert, pergens,

Καὶ ἦν ἐν ταῖς ἐρήμοις -- πρὸς τὸν λαόν. Et, utrum ab infantia statim, an postquam ephebis excessit, et proreptioris fuit aetatis, dici non potest, erat, commoratur in desertis sc. ἄρημα, regionibus, quae in culae quidem erant, sed tamen non ab hominibus profus vacuae, quandoquidem sparsim in illis erant pagi et oppida, uid. quae de his et aliis momentis huc spectantibus, ad u. 24 *Evang. Domin. Aduenti IV* sunt dicta, usque ad diem ostensionis, quo, auctore THEOPHYLACTO, ad h. l. DEO uisum est, illum ostendendum esse in Israele, suae, quo munus suum Propheticum auspicaturus erat, et ad illud diuino iussu, inaugurabatur, uid. Luc. III, 1, seqq. ut in populo Israelitico, qui praecursor Domini erat, eo perfungeretur, Matth. III, 1, seqq. Luc. III, 1, seqq.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ο

- I** Crescente aetate crescere vires animi et corporis est naturae, sed crescere dotibus spiritualibus et virtutibus fidei est Spiritus S. et gratiae, *1 Cor. IV, 7, XII, 3, 2 Cor. III, 5, Philip. II, 13*. Illae ad felicitatem huius, hae ad felicitatem huius et futurae vitae spectant, *1 Tim. IV, 8*. Quare his potissimum crescere debemus, *Eph. IV, 15, Col. I, 9, seqq. 2 Petr. III, 18*.
- II** Vt ex actionibus hominis facile potest cognosci, cuius sit Spiritus, *Rom. IIX, 5, 14, 1 Io. III, 8, seqq.* sic infantia saepe prodit, quid de hoc illoue infante sit sperandum. Vrit enim mature, ut in proverbio est, quod vult urtica manere. Bene igitur iis parentibus, de quorum natis eadem praedicantur, quae de Iohanne nostro, sin vero contra, educunt eos in disciplina et admonitione Domini, *Eph. VI, 4*.
- III** Qui in bonum DEI ministrum eandere vult, is debet sapientia diuina, pietate, et donis spiritualibus reliquis crescere, *1 Tim. IV, 8*, ut aptus sit ad munus, quando a DEO, uocatur, conf. *προσοικ. I* et sequens.
- IV** Pii non currunt, neque ingerunt sese in munus, sed uocationem Domini in spe et patientia expectant, *Ier. XXIII, 21, Luc. III, 2, Ebr. V, 4*.
- V** Qui bene latet, bene uiuit. Qui procul a uanitate et strepitu mundi, procul a magis peccatis.

CAPVT II

QVO

EVANG. IN FESTO VISITAT. MARIAE

LUC. I, 39 — 56, EXTANS

ILLVSTRATVR

VERSVS 39 — 41

39 Αναστὰς δὲ Μαριάμ, ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἐπορεύθη εἰς τὴν ὄρεινὴν μετὰ σπουδῆς εἰς πόλιν Ἰούδα· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ἠσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ· καὶ ἐγένετο, ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ἐσκίτησε τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ.

Exsurgens autem Maria, in diebus illis, iuit in montanam regionem, cum festinatione, ad ciuitatem Iudae. Et ingressa est in domum Zachariae, et saluauit Elisabet. Et factum est, cum audiuit Elisabeta salutationem Mariae, exsultauit infans in utero eius, et impleta est Spiritu Sancto Elisabet.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Αναστὰς δὲ Μαριάμ, -- εἰς πόλιν Ἰούδα. *Exsurgens autem, i. e. ad iter sese accingens, Maria, gaudio plena ac desiderio pernoctandi arcana DEI consilia, et quae Angelus ei reuelauerat de Elisabeta, quod illa, senio confecta, iam sexta mense sit grauida, Luc. I, 36, in diebus illis, i. e. illo tempore, Vindic. p. 59, seqq. quo Angelus locutus erat cum ipsa, ibat, procul dubio Spiritus S. impulsu, in montanam, scilicet χώραν, regionem, cum festinatione, partim, ut eo citius ad Elisabetam adueniret, et iter, quod satis longum et XXIV milliarium erat, intra pauciores dies absolueret, partim uero, quia non deses ac tarda erat Maria, sed alacris et celer, ibat illa, quantocyus fieri poterat, ad ciuitatem Iuda, quae non est Hierosolyma, ut CAMERARIUS censet, quoniam illa tribus Benjamin, Ios. XIX, 28, non Iuda, erat, sed Hebron, in montanis Iudae sita, iuxta quam erat sepulchrum Abrahami, Gen. XXIII, 2, seqq. XXV, 9, 10, et posteris, praeter alias urbes, Aaronis data, Ios. XXI, 11, 13, in quibus sacerdotes, quando Hierosolymis munere suo functi erant, habitabant. In hac igitur ciuitate tribus Iudae, (non tribus Simeonis, ut error iste in utraque editione legitur Synopses Starckianae in der Anmerkung ad h. 1.) habitabat Zacharias Elisabetae maritus,*

D 3

149

κα) εἰσῆλθεν -- ἠσπασατο τὴν Ελισάβετ. Et, postquam Hebronem venit, sine mora ingressa est gaudio plena, quod Dominus salutem adduxisset ad Elisabetam, nunc conueniendam, in domum Zachariae sacerdotis, qui homo pius, senio confectus, et propter incredulitatem sum temporis mutus erat, *Luc. I, 6, 7, 20, et salutauit*, more Ebraeorum, *שלום לך* pax tibi, et simul, ut plerumque uolunt, singulari prorsus modo, intuitu Spiritus S. quali, u. g. salutatione Angelus excipiebat Mariam, *Luc. I, 28*, quam sententiam ut reiicere nolumus, cum probabilis uideatur, sic AUCTORES *Synopsos Starckianae* hac salutatione Mariae enarrationem quoque eorum, quae sibi accidissent, comprehensam dicunt. Verum cum haec lausissima significatio uocis ἠσπασατο nullibi legatur, deinde Ebraeorum salutandi ratio, iam iam allegata, satis emphatica sit, qua ipse Dominus quoque usus est, *Matth. X, 12, 13, Io. XX, 19, 26*, uocem ἠσπασατο significato proprio hic accipimus, qua Maria salutauit ex intimo corde et Spiritus S. intuitu, *Elisabetam* cognatam suam, *Luc. I, 36*, ea autem, quae Maria, sibi contigisse, enarrauit *Elisabetae*, ad mutuum ipsorum colloquium referimus. Denique quaerunt nonnulli interpretes, cur *Zachariae* nulla hic fiat mentio, et respondet LUCAS BRVG. hoc factum esse, uel quia absens ille fuerit, uel quia ad rem hoc non pertineret, nec ille iam, nisi gestibus, potuerit salutari. Nobis, quia prior ratio incerta, ultima autem falsa, uiderur, (quoniam nullo probari potest argumento, quod *Zacharias* surdus f. erit, hinc omnino salutari poterat uerbis, licet uerbis ipse, sed gestibus, responderē non posset,) media placet, quia nihil, cum *Zachariam* saluaret *Maria*, contigit mirabile, hinc nec opus erat, ut hic referretur, quod *Maria Zachariam* saluauerit, quandoquidem hoc per se est praesumendum de pia uirgine atque bene morata.

Κα) ἐγένετο -- ἡ Ελισάβετ. Et factum est hoc, quod sequitur, mirabile, eo ipso momento, cum audiret *Elisabeta* salutationem *Mariae* Deiparae, et per auditum deferretur ad praecordia atque ad embryonem, eoque ipso, afflato Spiritus S. intelligeret, Dominum, in utero *Mariae* gestatum, adesse, eiusdem Spiritus S. intuitu, quo iuxta uaticinium *Gabriellii*, in utero matris implendus erat, exultauit modo singulari et extraordinario, a Spiritu S. agitatus, atque hac ratione salutabat gestiundo Domini minister ac sponsi amicus, *Luc. I, 80, Io. III, 29*, Dominum ac sponsum aduenientem, quem uerbis salutare non poterat. Nec embryonem tantum Spiritu S. erat impletus, sed ipsa mater quoque *Elisabet*, quae hoc diuino embryonis motu ac salu commouebatur, impleta est Spiritu S. atque donis extraordinariis instructa, ut non tantum *Mariam* agnosceret pro matre Saluatoris, quam igno-

rabat

rabat antea, sed etiam ipsum Salvatorem in utero matris adesse, in cuius gloriam et venerationem exsultauerat embryon instinctu Spiritus S. Hinc diuinus Iohannis salus fabula *Francisci* illustrandus, uel rectius commaculandus, non est, prout LYRA fecit, ad h. l. scribens, *Illā tamē motio pueri et exultatio facta est a DEO ad declarationem sanctitatis uirginis et Seruatoris in ea existentis, sicut de sancto Francisco legitur, quod aues, ratione carentes, praedicationem eius attente audiebant, ac si uerba eius intelligerent, quod factum est a DEO ad approbationem praedicationis uiri sancti.* Nam cum DEVS brutis Euangelium non destinauit, ad ea illud quoque non pertinet, nec aues ratione carentes attente illud audire potuerunt, nec DEVS ad approbandam Euangelii praedicationem auium uisum testimoniiis, quod iam in se ipso habet uim de ueritate testandi atque homines conuincendi.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ε

- I Quoties itinera instituuntur a pijs, toties etiam scopus erit bonus, et in Domino, *Col. III, 12, Iac. IV, 13, seqq.* non ex uoluptate, qua pudicitia *Gen. XXXII, 1, 2*, neque ex luxuria, qua sanitas, neque ex curiositate aut uanitate, qua uera religio, cet. saepe perditur, sed in DEI gloriam, proximi sui-que amorem, aedificationem, atque utilitatem, sunt, *Gen. XLV, 28, XLIIIX, 1, Iob. II, 11, Io. XI, 11, 15, 16, 19, 20, Act. X, 38, Rom. I, 10, seqq.*
- II Ut charitas omnem superat difficultatem ac molestiam, *1 Cor. XIII, 7, 8*, nec montes, nec ualles, metuit, sic nec ab inferiori expectat honorem, sed ei praeuertit honore, *Matth. III, 13, seqq. IIX, 7, 8, Rom. XII, 10*. Verbo, quo superiorem se esse nouit, eo submissius se gerit, *1 Cor. XIII, 4, 1 Petr. V, 5*.
- III Quae suscipimus negotia, non morando ac cunctando, sed festinando et celerando, *Prou. VI, 6, XV, 19, XXI, 25, XXVI, 13*, non malo et moroso, sed bono et hilari animo, sunt expedienda, *Ecclef. III, 22, 1 Cor. IX, 17*.
- IV Imitentur cognati *Mariae* amorem *Pf. CXXXIII, 1, seqq. Io. XIII, 34, 35*, sibi-que caueant, ne in iis reperiantur, de quorum improbis moribus con-queritur *Ieremias, cap. IX, 4, seqq.*
- V Votivae salutationes, quae a uera fide et sinceritate cordis proficiuntur, *Rom. XVI, 16*, ut multa bona secum ferunt et promissionem euentus habent, *Matth. X, 12, 13*, sic nemo miretur, quod pleraeque salutationes uotivae effectum careant, cuius causa est, quod aut hypocriticae, aut malae sint, nec a fide promanuerint, *Rom. XIV, 23, Iac. IV, 2, 3*.

VI Discite,

VI Disce, quod foeminae etiam templa sint Spiritus S. 2 Cor. III, 16, VI, 19, 20, et tam per eas olim Spiritus S. locutus fuerit, 2 Reg. XXII, 14, Joel II, 28, Luc. II, 36, Act. XXI, 8, 9, quam per viros, 2 Petr. I, 21. Hinc noli sequiorem sexum despicere.

VII Spiritus S. et Christus operantur per uerbum, Act. II, 37, XVI, 14. Hinc noli errare, quod Scriptura S. quae Verbum est, sit litera mortua, sed hoc crede, quod sit uirtus DEI saluandi omnes credentes, Rom. I, 16.

III Cum embrya quoque Spiritum S. accipere, et in Christum credere, Luc. I, 15, 16, possint, minime fides, quae est opus Spiritus S. denegari potest infantibus, Matth. XIX, 6, neque baptismus, qui creditibus est conferendus, Marc. XVI, 16, Tit. III, 5, neque de εμβρύων salute, qui in utero matris moriuntur, desperandum, aut dubitandum, est.

IX Credentium gaudia a mundi gaudiis, toto coelo, differunt, illi enim de Christo Salvatore in Spiritu S. gaudent, hi uero de iis, quae mundi sunt, gaudent, 1 Io. II, 15.

V E R S V S 42 — 45

42 Καὶ ἀνεφάνησε Φωνὴ μεγάλη, καὶ εἶπεν
 Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναῖξι, καὶ εὐλογη-
 43 μένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου. Καὶ
 πόθεν μοι τοῦτο, ἵνα ἔλθῃ ἡ μήτηρ τοῦ
 44 Κυρίου μου πρὸς με; Ἰδοὺ γὰρ, ὡς ἐγένε-
 το ἡ Φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ σου εἰς τὰ
 ὠτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλίασι τὸ
 45 σπέρμα ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. Καὶ μακαρία
 ἡ πιστεύσασα, ὅτι ἐσὶν τελεωσθε τοῖς λε-
 λαθημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου.

Et exclamauit uoce magna, et dixit.
 Benedicta tu inter mulieres, et be-
 nediectus fructus uentris tui. Et un-
 de mihi hoc, ut uenerit mater Do-
 mini mei ad me? Ecce enim, cum
 fieret uox salutationis tuae in aures
 meas, exsultauit in gaudio foetus
 in uentre meo. Et beata es, quae
 credidisti, quia erit perfectio dictis
 tibi a Domino.

Ε Ξ Η Γ Η Σ Ι Σ

Καὶ ἀνεφάνησε - ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου Et exclamauit Elisabetha uoce magna ac sonora, prae gaudio uidelicet ei admiratione ingente, et, instinctu Spiritus S. dixit. Benedicta tu es inter mulieres, i. e. omnium benedictissima, (Solent enim Graeci nonnunquam superlatiuum hoc modo circumferere, uid. Vindiciae, p. 245.) quoniam hanc habebat praerogatiuam Maria, quod Deipara esset, et Saluator mundi ex ipsa nasciturus, Luc. I, 35, deinde, quod omnes generationes ipsam beatam praedicaturae essent, Luc. I, 48, XI, 27, et denique, quia crediderat dictis diuinis, θεοτόκον se fore futu-
 ram,

ram, *Luc. I, 45*, eumque, quem nascitura erat, *Iesum, Matth. I, 21*, esse et suum Salvatore, *Luc. I, 47*, atque ob hanc fidem DEVS benedixerat ei. *Eph. I, 3*. His igitur iunctim sumtis, *Mariam* omnino recte omnium felicissimam praedicabat, Spiritus S. instinctu, *Elisabeta*, quemadmodum iisdem quoque uerbis Angelus, *Luc. I, 28*, eam praedicauerat omnium felicissimam, ut inde appareat, *Elisabetam* ab eodem agitatam fuisse, a quo Angelus erat missus, uerbis iisdem urentem. Sed non subsistit *Elisabeta* in laude *Mariae*, uerum de ipso Iesu quoque, qui, tum temporis, uix conceptus in eius utero existerat, iisdem loquitur uerbis, *et benedictus est fructus uentris tui*, qui, qua humanam naturam, suam existentiam abs te habet sola, *ἀπατάρα*, *Hebr. VII, 3*, conf. qua phrasin, *fructus uentris, Vindic. p. 304*. Dicitur autem *benedictus, κατ' ἐξοχήν*, quoniam partim iste erat semen illud benedictum, per quod omnibus gentibus benedicere promiserat DEVS, *Gen. XXII, 18*, *Gal. III, 8, 9, 14, 16*, partim uero, quia unctus erat prae consortibus suis, et spiritum acceperat sine mensura, ut primogenitus esset inter multos fratres, *Pf. XLV, 8, 10, III, 34, 35*, *Rom. IX, 29*, *Hebr. I, 9*.

*Καὶ πῶθεν μοι τοῦτο, -- πρὸς με; Vnde igitur, cum tu sis θεοτόκος, mihi, quae mater ministri sum, hoc contigit honoris et gratiae, praeter omnem spem atque expectationem, ut mater Domini mei, en tum Spiritus S. afflatum, quo partim edocetur *Elisabeta, Mariae* Filium esse eum Dominum, cui praeceffurus esset suus filius, prout Angelus praedixerat, *Luc. I, 17*, et ipse pater *Zacharias* idem posthaec, in ipsa natiuitate, eodem Spiritu confirmauerat, *Luc. I, 76*, partim uero, *Mariam* fore matrem certissimam, unde recte obseruauit THEOPHYLACTVS, scribens, *Priusquam pariat Dominum, matrem uocat eam, quae in utero gerebat. Alias enim, priusquam pariant, non solemus matres uocare, propter metum abortiendi. In uirgine autem nihil suspicari oportebat, tum *Elisabetae* πλῆνε Φοβίας* fidei, quod illum Dominum, quem in utero gerebat *Maria*, appelleret suum Dominum, inquiring, *Vnde mihi hoc, ut mater Domini uenerit ad me, quae potius ad te accedere debuisses cum meo partu, quemadmodum famulos famulasque decet, ut ad suos Dominos eant, sed, cum *Elisabetae* reuelatum non esset, quod *Maria* grauida, et mater futura Domini, esset, cui praecederet *Iohannes*, contra uero *Mariae* nunciauerat Angelus, *Elisabetam* esse grauidam, haec *Mariam* eo fine accedere non poterat, ut ipsam matrem Domini salutarer, illa uero, edocta *Elisabetae* statum, poterat hanc grauidam salutare.**

Ἰδοὺ γὰρ, -- ἐν τῇ κοιλίᾳ μου. Ecce enim tibi referam, unde cognoui, te esse matrem Domini, cum scilicet fieret uox salutationis tuae in aures meae corporis, simul aures mentis meae, et partus mei, a Spiritu S. aperiebantur, et hic

E

quidem

quidem factu, quia uerbis non poterat, salutavit Dominum in utero tuo, quandoquidem confestim exultavit in gaudio infans in ventre meo, ex quo conuincebar, partum, uti Angelus praedixerat, *Luc. I, 15*, impleri Spiritu S. idque non fortuito, sed quoniam Dominus adsit, cui praecedere debet. Ceterum notetur, quod recte obseruauerit BEZA ad u. 41, uocem Βεβήσας, quae in hoc et 41 uersu occurrit, poni quidem pro *embryo*, Graecorum tamen more, scribens, Βεβήσας, i. e. ἔμβρυον. Nam proprie dicitur Επέσας de partu recens edito. Sed haec interdum etiam apud alios auctores permittuntur. APHRODISIAEVS, ἐν τῆρρα δεκαυννιάτων Επέσας παραμύειν, u. OS-CORIDES, Τοῦτο καὶ τὰ Επέσας ἐν τῆρρα φησὶν PHOCYLIDES autem utrumque coniunxit in hoc uersiculo, Μὲν δὲ γυνὴ φθεῖρεν Επέσας ἔμβρυον ἔνδοτι γαστέρος, ut est ab aliis annotatum. Sic fortasse Lucas Επέσας, quam ἔμβρυον scribere maluit, ut, hunc sibi, adhuc semestris, motum in utero inistatum fuisse, ostenderet, et puero, iam nato, magis comenitentem, quem adhuc intra uterum delitescenti. Nam alioquin minime nouum est, foetus in utero subsillire. Sed tamen, hunc motum a Spiritu S. profectum esse, satis etiam per se testatur Elisabethae oratio, de Christi conceptu uaticinantis, cui non intersuerat, et quem aliunde cognoscere non poterat.

Καὶ μακαρία -- παρὰ Κορίθω. Proinde, uid. *Vindic.* p. 166. beata et, *Luc. XI, 27, 28*, in spe, *Rom. II, 27*, quae credidisti, nonnulli inter pretes, in persona tertia accipientes, uerunt, beata est, quae credidit, ut BEZA, GROTIUS, STÖCKIUS, AUCTORES *Synops. Starck.* atque sequentes allegant rationes, quia legatur pronomen, αὐτῆς, in textu, hinc colligendum esse tradunt, Elisabetham ad praesentes de Mariae fide locutam esse, et fortasse, ut notaret maritum matum, qui non credidisset. Verum, uti αὐτῆς pro αὐτῆς est scriptum, ut paulo post dicemus, sic incertum omnino est, utrum, cum Maria collocauta fuerit cum Elisabetha, praesentes fuerint nonnulli, nec credibile uideretur, quod Elisabetha maritum in ruborem dare uoluerit. Quocirca cum Veteribus et B. Luthero uertimus, in contextum, in persona secunda, quia tota allocutio Elisabethae ad Mariam, in persona secunda, est directa, hinc nulla necessitas nos urget, ut a contextu recedamus, nec pronomen αὐτῆς, ut dissentientes putant, est tertiae personae, sed secundae, quandoquidem Graecorum mos est, ut saepe ponant αὐτοῦ, αὐτοῦ, ἑαυτοῦ, pro αὐαυτοῦ, exempla tum N. T. tum profanorum, uid. in *Vindicis*, p. 237, seq. allegata. Quare bene uertit b. L. V. THERRVS, *Of selig bist du, die du geglauber hast*, nec, ut Zacharias, dubitasti. Certe, profecto, uid. *Vindic.* p. 171, et 287, erit perfectio, impletio, dictis tibi ipsi, uid. *Vindic.* p. 237, seq. a Domino, i. e. Omnia ea, quae Dominus tibi

per Angelum revelavit, *Luc. I, 31, seq.* implebuntur, tu mater es Domini mei, concepisti enim, et paries, *θεογονῶσα*, Saluatorem mundi.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

- I** Qui Spiritu sunt pleni, ab eodem agitantur quoque, *Rom. IIX, 14*, et, quae Spiritus sunt, loquuntur, *Eph. V, 18, 19*, ex abundantia cordis enim loquuntur, *Matth. XII 34, 35*.
- II** DEI opera ac beneficia non meticolosa, aut haesitante, uoce, sed pleno ore, sunt promulganda, *Ies. XL, 3, 9*, *Luc. II, 13, 14*, *Act. XIV, 9, 10*.
- III** Debetur *Mariae* gloria, prosequenda est honoris cultu, non autem religioso ac diuino, *Ies. XLII, 8* sed eo, qui conuenit foeminae inter mulieres benedictae, et fidei heroinae, h. e. humano, *Hebr. XIII, 7*.
- IV** Ut Christus est semen illud mulieris benedictum, *Gen. III, 15*, ex posteris Abrahami orum, in quo omnes gentes benedictae sunt, *Gen. XXII, 18*, *Gal. III, 8*, sic idem est uerus homo, et uerum humanum corpus atque animam ex *Mariae* essentia assumit, *Matth. XXVI, 38, 45*, *1 Tim. II, 5*, *Ebr. II, 14, 16, seqq.*
- V** Credentes agnoscunt, DEVM in se beneficia, dignitatem, ac praerogatiuas, non ob merita et uirtutes suas, sed ex gratia conferre, seque his indignos esse, *Gen. XXXII, 10*, *1 Chron. XIX, 16*, *Matth. III, 11, 12*, *IIX, 8*, *1 Cor. XV, 9, 10*, *Eph. II, 8*, *Ti. III, 5*. Noli ergo tibi adscribere, quae accepisti, *1 Cor. V, 7*.
- VI** Discite et demirare in Christo eiusque matre humilitatem, *Matth. XI, 28, 29*, qua Dominus ad famulum, superior ad inferiorem uenit, *Matth. III, 14*, *Pbil. II, 8*. Sis ergo tu quoque humilis, *1 Petr. V, 5, 6*, si Christus ad te aduenire, et in cor tuum introire debet, *Io. XIV, 23*, *Apoc. III, 20*, et gratiosum hunc aduentum, qui fit in Baptismo, *Gal. III, 27*, in S. Coena, *1 Cor. X, 16*, *XI, 24*, uerbo et fide, *Hos. II, 20*, *Io. XIV, 23*, *Eph. III, 17*, pia mente demirare.
- VII** Quamuis duae sint naturae in Christo, una tamen est persona tantum, quae dicitur *θεογονῶσα*, *1 Chron. XVIII, 17*, *Matth. XXII, 42, seqq.* *Io. I, 14*, *Rom. IX, 5*, *Gal. IV, 4*, *1 Tim. II, 3, 5*, *III, 16*. Hinc, illas ne separet cum *Nestorianis*, neque confundas cum *Eutychianis*, caue.
- VIII** Quod Christum uera fide Dominum nostrum uocare possimus, est S. inui S. adscribendum, non uiribus humanis, *1 Cor. XII, 3*, *2 Cor. III, 5*.
- IX** Tene, quod embrya, *Iohannis* exemplo, Spiritus S. donorum sint capta, et Christum Saluatorem, huius gratia, norint, *Io. XVII, 3*, hinc de

ipforum salute, cum in utero matris moriuntur, noli dubitare, uid. ad uersf. 41 προσοικ. IIX.

X Cum efficacia uerbi Spiritus S. tanta sit, ut ad embrii aures pertingat usque, atque in ipso operetur, noli culpam in uerbum diuinum transferre, ac si minus esset efficax, quando, id in omni peccatore non operari, uides, sed, quod huius resistentia sit in culpa, memento, *Matth. XXIII, 37, Act. XIII, 46.*

XI Fides est featurigo et fons omnis salutis ac beatitudinis humanae, *Marc. XVI, 16, Io. III, 16, XX, 31.* Hinc, si promissionum diuinarum particeps et saluus fieri uolueris, crede. *Act. XVI, 30, 31, Rom. III, 23, seqq. IV, 16, 17, Hebr. XI, 1.*

XII Promissiones diuinae sunt certissimae, et certissime etiam expleantur. Idcirco expectes earum impletionem uera fide, uid. ad u. 70 seqq. *Euang. in Festo S. Io. Bapt. προσοικ. I.*

V E R S V S 46 — 48

46 Καὶ εἶπε Μαριάμ· Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ
47 μου τὸν Κύριον, καὶ ἠγαλλίασε τὸ
48 πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ, τῷ σωτήρι μου·
Ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς
δούλης αὐτοῦ· Ἰδοὺ γάρ, ἀπὸ τοῦ νῦν
μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί·

Et dixit Maria, Magnificat anima mea Dominum, et exultauit spiritus meus in DEO, Salvatore meo. Quia respexit in humilitatem ancillae suae. Ecce enim, a nunc beatam praedicabunt me omnes generationes.

Ε Ξ Η Γ Η Σ Ι Σ

Καὶ εἶπε Μαριάμ. -- τὸν Κύριον, *Et, postquam Elisabeta, Spiritus S. instinctu, collocuta erat cum Maria, itidem haec a Spiritu S. commota, dixit, laude DEI et gaudio in Domino plena, Pf. CIII, 1, seqq. Isf. LXXI, 10, Pbil. IV, 4. Magnificat, non quidem re ipsa et quantitatiue, quandoquidem DEVS adeo magnus est, ut maior fieri non possit, nec essentia eius immutabilis, Iac. I, 17, crescere, uel decrescere, Pf. CII, 28, sed, qua celebrandi, laudandi, et glorificandi rationem, ut sensus sit, laudibus extollit, glorificat, conf. Act. X, 46, XIX, 17, Pbil. I, 20, anima mea, i. e. ego extollo (interne, mente, externe ore, ut *Matth. XXVI, 38, περίλυπος εἶναι ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου, i. e. interne atque externe, conf. Matth. XII, 18, Luc. XII, 19, et b. 10. CONRADI SCHWARZII, Not. ad b. Olearii Diff. de Stilo N. T. p. 28, seqq.) Dominum, DEVM omnipotentem, misericordem, ueracem, qui, quae ex misericordia ac gratia promisit, ea nunc secundum ueracitatem**

racitatem atque omnipotentiam suam praestat, quod ego humilis ancilla Saluatorem eius θεῶν Ἰσραήλ, Io. I, 14, 1 Tim. III, 16, in utero meo gero, et ideo exultavit Spiritus meus in hoc DEO Salvatore meo. Disquisuerunt interpretes, unde uerba huius hymni Maria desumpserit, GROTIUS, ad h. l. existimat, respicere hoc carmen ad tempora exitus ex Aegypto, scribens, *Respicit hoc carmen non obscure ad tempora exitus ex Aegypto, quibus tempora Messiae figurabantur non sine admirabili DEI dispositu congruentibus circumstantiis. Est ibi Maria, προφήτις (uid. Exod. XV, 2, 20, 21,) dux foeminei agminis, et hic Maria obumbrata sancto Spiritu, supra omnes foeminas celebranda. Secundas ibi tenet Elisabet, Aaronis uxor, (Exod. VI, 23,) hic alia Elisabet, nupta sacerdoti ex Aaronis genere. Ut uero haec omnia sunt pia, et certo modo respici possunt, quae tradidit GROTIUS, sic b. CALOVIUS mauult, hic *Hannae* carmen 1 Sam. II, respici, inquit, *Respici inprimis carmen Hannae, 1 Sam. II, collatio utriusque docet, quum Maria similiter ut Hanna in salutari suo exultet, nomen Domini, h. e. potentiam, sanctitatem, uel iustitiam, ac misericordiam eius celebret, et regimen DEI, atque in eo opera diuinæ potentiae, iustitiae et gratiae deprædicet, haec tamen omnia maxime referens ad rem praesentem, et ea, quae sibi ab Angelo annunciata, ab Elisabeta confirmata erant. Quod licet omnino uerum sit b. CALOVIUS asserunt, et qua ræm uterque hymnus conueniat, qua exprimendi tamen rationem in omnibus non conuenit, nec certum est, utrum Maria haec et similes hymnos in mente habuerit, cum suum a Spiritu S. agitata recitaret. Interim tamen illi, cum multum ad illustrationem faciant, hic omnino conferri possunt ac debent.**

Καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ σωτήρι μου. Et iam tum, cum Angelus mihi annunciarer gratiam ac misericordiam DEI, me matrem Domini et foeminis selectam esse destinatum, pro totis uiribus exultauit, et etiam nunc exultat, et imposterum quoque exultabit, Aoristi enim saepe praeteritum, praesens, ac futurum inferunt, uid. *Vindiciae*, p. 252, seqq. *Spiritus meus*, siue anima mea illuminata et perfectionibus spiritualibus donata, in DEO Salvatore meo. Testatur ergo Maria, hac locutione de gaudio animae suae spirituali, quod spiritualibus donis instructa, ex cognitione tum amoris, misericordiae, ac gratiae DEI et DEI Seruatoris sui, tum salutis suae inde consequentis, ac gloriae, quod mater esset Messiae, sentiebat, prout, eodem modo, *Sulamitha* spiritualis, tale gaudium sentiens, Ies. LXI, 10, exclamat, contra uero multum abest, ut ex hoc loco, tres esse partes hominis, stabiliri possit, quarum, praeter corpus, altera sit anima, altera spiritus, com prior locutio ψυχή μου idem ualeat, quod ego, spiritus

spiritus uero ἐξηγητικῶς animae quidditatem, siue animam illuminatam eiusque affectiones denotet, ut paulo ante dictum est. Denique obseruetur, quod ex πληροφωγία fidei Maria agnouit Saluatorem suum, quem in uero gerebat, uerum DEVM et uerum hominem, adeoque θεσάφρωτον esse, dum ait, ἐπὶ τῷ Θεῷ, τῷ σωτήρι μου.

Ὅτι ἐπέβλεψεν -- πᾶσαι αἱ γενεαί Quia, nam, causam nunc reddit Maria exultationis suae, in uersu anteced. quia DEVS Saluator meus, respexit gratiose, quos enim gratia, fauore, misericordia, et amore, complectuntur homines, in eos conuertunt oculos, quos odio prosequuntur, aspernantur, et floccipiunt, ab iis auertere solent oculos, hinc ἀνδραποπαθῶς loquitur de DEO Salvatore suo, quod, more Principum, ex gratia respexit in humilitatem ancillae suae, i. e. per enallagen abstracti pro concreto Graecis triuissimam, uid. Vindic. p. 217, seqq. in humilem suam ancillam, qua locutione Maria non uirtutem, quae ταπεινωφροσύνη humilitas dicitur, expressit, sed infimam, abiectam, et uilem sortis suae conditionem, quamuis ex regio Dauidis sanguine esset orta, designauit, ut dum recte obseruauit THEODORVS BEZA in Annotat. N. T. ad h. 4. scribens, Significat autem ταπεινωσις humilitatem, i. e. uilem et abiectam conditionem, qualis est nimirum uilium seruulorum. Itaque inepti sunt, qui modestiam, ceteraque Mariae uirtutes, hoc loco praedicant, quasi ταπεινωσις illud sit, quod Graeci ταπεινωφροσύνη uocant, Galli uero uernaculo sermone humilitate, quasi denique Maria sua merita, ac non potius infinitam DEI misericordiam, praediceret, ut recte obseruat Erasmus in hunc locum. Profert autem Theophylacti uerba, quae iterum libuit exscribere, ut praeposteri isti Mariae cultores intelligant, si quid illis mentis ac cordis superest, sanis hominibus nunquam placuisse ista, quae ipsam pertinaciter uentur. Sic igitur ille. Virgo plenius edocta glorificat DEVM, illi miraculum adscribens, non sibi. Ille enim, inquit, respexit ad me humilem, non ego illum suspexi, ille mei misertus est, non ego illum quae-siui. Et ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes, non sola uero Elisabet, sed et omnes credentium generationes. Sed quam ob causam beatam me dicent? ἀρα διὰ τὴν ἐμὴν ἀεστὴν; Οὐχί, ἀλλ' ὅτι ἐποίησεν μετ' ἐμοῦ μεγαλεῖα ὁ Θεός. Num propter meam uirtutem? Minime, sed quia mihi magnifica fecit DEVS. Atque haec ratio ipsa in uersu sequenti legitur a Maria allegata. Ecce enim, uid. Vindic. p. 157, seqq. a nunc, uid. Vindic. p. 227, seq. beatam me dicent omnes omnium seculorum generationes et aetates hominum credentium, siue, quoad credentes erunt in terrarum orbe.

ΠΡΟΣ-

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

- I En sanctae *Mariae* πληροφορίαν fidei ac humilitatem, secundum hanc non superbit, quod mater sit facta Saluatoris, sed potius indignitatem atque infamam sortem suam humillime agnoscit, DEI que gratiae tribuit pia grataque mente hanc praerogativam, *conf. ad u. 42 seq. προσοικ.* V secundum illam vero Dominum fiducialiter suum DEVM ac suum Salvatorem ueneratur, *conf. ad u. 68 et 69 Euang. In Festo S. Ioh. Baptistae προσοικ. V.*
- II Memor sis, o anima, exempli *S. Mariae*, ut itidem, pro tot beneficiis in te collatis, ex omnibus uiribus DEI misericordiam extollas, celebres glorifices, eique gratias perfoluas, *conf. ad u. 62, seqq. Euang. in Festo S. Iohannis, Baptistae προσοικ. I. X et X, et ad uers. 68 et 69 προσοικ. I.*
- III Caue, ne externis duntaxat labiis DEI gratiam extollas, *Ies. XXIX, B, coll. Matth. XV, 8, sed ex intimo simul pectore, Ps. IX, 2, CIII, 1.* Vtrumque enim DEVS, os et cor, abs te reposcit, *Rom. X, 20, hoc si defuerit, hypocrisin, Matth. XV, 7, 8, illud aut metum humanum, Matth. X, 32, aut ingratiā mentem infert.*
- IV Vbi fidei πληροφορία, ibi fermocinatio in laudem DEI, *Matth. XII, 34, 35, 2 Cor. IV, 13, Ebr. XIII, 15, ibi fiducia in DEVM, Rom. IIX, 15, Ebr. XI, 1.*
- V Hoc est uerum gaudium, quod pii in spiritu gaudent de DEO Salvatore suo, *Ps. IX, 3, XXXII, 11 Ies. LXI, 10, Hab. IV, 18, Io. XVI, 22, Phil. IV, 4.* Reliqua gaudiorum genera sunt plerumque uana, *Ecl. II, 10, 11.*
- VI Mundus post gaudia dolet, *Luc. VI, 25, XVI, 24, 25, sed filii DEI post nubila gaudent, Ps. CXXVI, 1, seqq. Ies. XXXV, 10, Io. XVI, 21, 22.*
- VII Cum *Maria* peccatorum numero sese non eximat, sed Salvatorem suum fiducialiter appeller, quid *Mariae* cultores audent, cur illi eam peccatorum numero eximunt? quod nunquam tueri possunt, *Rom. III, 12, 23, VI, 23, 1 Io. II, 2.*
- IX DEVS non est προσωπολήπις, sed corda respicit, *1 Sam. XVI, 7, Gal. II, 6, Eph. VI, 9, non sublimia huius mundi, sed humilia in hoc mundo, uera fide emundata, Matth. V, 8, Act. XV, 9, 1 Cor. I, 20, 21, 26, seqq. 1 Petr. V, 5.* Si ergo uolumus, ut DEVS in nos quoque respiciat, eo submissius nos geramus, quo superiores sumus, *uid. προσοικ. I.*
- X Cum DEVS te ornet praerogatiuis et donis sublimioribus, noli iis superbire, sed expende, quod, quae accepisti, ex gratia habeas diuina, *1 Cor. IV, 7, et quod DEVS sit, qui exaltet miseros atque humiles, Ps. CXIII, 5, seqq.*

X Ecti

X Esti *Maria* omni praeferenda sit mortali, et a nobis omni cultu profequatur. multum tamen absit, ut religiosae adorationis cultum, qui soli DEO proprius est, ei uindicemus, quae intuitu DEI humilis est ancilla, Conf. ad u. 42, seqq. huius *Euang.* προσον. III.

VERSUS 49 ET 50

49 Οτι ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός,
50 καὶ ἅγιον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ τὸ
ἔλεος αὐτοῦ εἰς γενεάς γενεῶν τοῖς φο-
βουμένοις αὐτόν.

Nam fecit mihi magna Potens, cuius
nomen sanctum est, et cuius misericordia in generationibus generatio-
num timentibus eum erit.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

Οτι ἐποίησέ μοι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Nam, rationem uersus antecedentis dedit S. *Maria*, cur ipsam beatam praedicarent omnes gentes Christianae, quoniam nimirum fecit mihi, ancillae humili et ignobili in gente mea et coram mundo, *magnalia*, i. e. *excellencia*, *magnifica*, et *mirabilia*, quo sensu apud XENOPHONTEM, POLYBIUM, aliosque occurrit, itemque apud LXX Interpretes, qui Ebraeas uoces גרלות Ps. LXXI, 19, ei הרהג magnificencia, Deut. XI, 2, nomine tum pluralis μεγαλεῖα, tum singularis μεγαλειον expresse-
runt. Referthuc quoque THEODORUS BEZA, in Annot. ad hunc locum, Psalmum XCII, 2, in quo legitur נפלה פלאה fecit mirabilia, *miracula*, LXX Interpretes reddiderunt ἐποίησε θαυμασά, ipsique uidentur, *Mariam* ad eum respexisse, quod utrum certum sit, cum phrasae inuicem, qua struaturam, non respondeant, cum aliud sit, Dominus facit miracula, et aliud, Dominus mihi fecit magnalia, i. e. *magnifica*, siue, ut ipse BEZA uertit, quia magnifice mecum egit, diiudicent lectores. Intelligit uero S. *Maria* per μεγαλεῖα res demirandas prorsus ac magnificas, quae miracula omnino praesupponunt, uide Act. II, 11, eundem significatum. Erant enim tales res demirandas, quas hic *Maria* intellectas uult, 1) quod conceperit Messiam sine uiri concursu, Luc. I, 34, 35, Hebr. VII, 3, quae concipiendi ratio omnem urique rationem transcendebat, 2) quod in utero uirginali gestaret sanctum sanctorum Filium DEI, et θεῶν θεῶν, quo mysterio, 1 Tim. III, 16, uix datur mirabilis ac maius, adeo, ut cum *Dauid* hic *Mariae* erat exclamandum, huius mysterii cognitio intellectu meo est mirabilior, excelsa est, nec ad illud perungere possim, Ps. CXXXIX, 6, 3) quod dona Spiritus S. in se contraheret tanta, ut non solum crediderit, quae ipsi Angelus annunciauerat, sed etiam

etiam Messiam, quam in utero gerebat, pro suo Salvatore vera fide agnoverit, 4) quod inter omnes foeminas eam dignatus esset matrem Messiae seligere, et quae sunt alia benedictionis genera, quibus in Christo benedixerat ei, *Eph. I, 3*, DEVS, siue, ut *Maria* loquitur, *ὁ δυνατός, potens, καὶ ἐξουχὴν* sic dictus, nimirum, *omnipotens DEVS*, *אל שרר* ille, *יהוה נבר* et *אל נבר*, *Gen. XVII, 1*, *Pf. XXIV, 8*, *Ies. IX, 6*, quemadmodum ex attributis hoc apparet, cum eum describat a misericordia, u. 50, omnipotentia et iustitia, u. 51, 52, 55, benignitate, u. 53, ueracitate, u. 54, in nostro autem versu, a sanctitate eius, inquit, *καὶ ἁγίον τὸ ὄνομα αὐτοῦ*, quae uerba ex Graecismo, de quo vid. *Vindic. p. 238*, seqq. sunt explananda, cuius (*καὶ αὐτοῦ* enim est pro *οὗ* scriptum.) *nomen sanctum est*, per essentialia attributum, tribus SS. Trinitatis personis commune, *Ies. VI, 3*, *Apoc. IV, 8*. Hinc omnia, quae DEVS triunus, et inprimis secunda persona, uipote quae incarnata erat, *Io. I, 14*, *Gal. IV, 4*, *1 Tim. III, 16*, in opere incarnationis egerat cum *Maria*, sunt sancta, et ab omnibus sancta ac pia mente suscipienda.

Καὶ τὸ ἔλεος -- τοῖς Φοβουμένοις αὐτὸν. Et misericordia eius, id est, *cuius misericordia*, *Vindic. p. 238*, seqq. secundum quam non tantum ab aeterno generis humani lapsi misertus est DEVS Pater, *Eph. I, 4*, sed etiam Filium suum unigenitum in mundum misit, et pro eo dedit, *Io. III, 16, 17*, *Rom. IV, 25*, *IIX, 32*, *Gal. IV, 4*, *Apoc. XIII, 8*, DEVS Filius autem ipse a diabolo, morte, et inferno ipsum liberauit, *Hos. XIII, 14*, *1 Cor. XV, 54, 57*, *Col. II, 13*, seqq. *Hebr. II, 14, 15*, DEVS Spiritus S. denique uoce Evangelii ad regnum gratiae uocauit, illuminauit, regenerauit, et sanctificauit, *1 Cor. VI, 11, XII, 3*, *Tit. III, 5, 6*. Atque haec misericordia DEI triunus duratura in generationes generationum, i. e. quoad homines in hoc terrarum orbe erunt, *Vindic. p. 326*, *timentibus eum* timore filiali, *Rom. IIX, 15*, erit, qua ipsum fructum. Non enim *Maria* hic uitur, obsecuante b. CALOUIO, in *Bibl. III.* ad h. l. phrasi legali, qualis est *Exod. XX, 6*, quod gratiam faciat illis, qui custodient praecepta sua, sed Evangelica, qua metus indicatur filialis, qui a spiritu proficitur filiali, *Rom. IIX, 15*, et fidei effectus est, qua credimus, DEVM esse Patrem nostrum a Christo reconciliatum nobisque propitium, ideoque eo timore, qui filiorum est, fiducialiter uenerandum suscipiendumque, *Pf. CIII, u. 13*.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι C

I DEVS solus est uere potens, *Gen. XVII, 1*, *Exod. XV, 11*, *Pf. LXXVII, 14*, hinc soli hanc gloriam pii in terris, *Pf. XII, 12*, *CXV, 1*, ac coelites in coelo uindicant.

F

Apoc.

- Apoc. IV, 8, 11.* Sciunt enim, quod potentissimi, quos uocant, non possunt iuuare, nisi Potens ille iuuet, *2 Reg. VI, 27, Ps. CXLIX, 3, 9, CXLVI, 3, Jer. XVII, 5.* Ad hunc ergo confuge, non ad illos, *Ps. LVI, 12, LXXI, 1, seq. Matth. X, 28.*
- II** O si homines, cum *Maria* aliisque sanctis, agnoscerent tot tantaque illa, et saepe mirabilia, beneficia, quae *DEVS* in ipsos, *Gen. XXXII, 10,* contulit, *Ps. CXXXIX, 14, seqq. Io. III, 16, Eph. I, 3,* procul dubio etiam animas suas cum *Dauid* admonerent, ne eorum obliuiscerentur, *Ps. CIII, 1, seqq.*
- III** Omnes, quibus excellimus, dotes ac praerogatiuas a *DEO* in acceptis referas, *1 Cor. IV, 7, Iac. I, 17,* et *DEO* hanc gloriam tribue, non tibi, iuxta *προσοικ.* antecedentes.
- IV** Cum *DEVS* sanctus sit, *Leuit. XII, 35, Ies. VI, 3,* omnia quoque eius opera et actiones sancta esse, teque decere, ut eius nomen sanctifices, memento, *Matth. VI, 9,* et in sanctitate, quoad uixeris, incede, *Luc. I, 75, conf. ad u. 70, seqq. Euang. in festo S. Ioh. Bapt. προσοικ. V et X.*
- V** Misericordia *DEI* erga genus humanum lapsum tamdiu durat, quamdiu regnum gratiae durat, *Thren. III, 22, Luc. I, 50, 2 Petr. III, 9.* Ne igitur, peccator, de misericordia *DEI,* despera, sed ad eam confuge. Non te repellat, *Io. VI, 37,* sed expansis brachiis te suscipiat, *Ier. III, 12, 13, Hof. XI, 3, 9, Matth. XI, 28, Rom. X, 21, coll. Ies. LXX, 2.* Conf. ad u. 36 *Euang. Domin. IV post Trinit. προσοικ. I-III.*
- VI** Misericordiam *DEI,* iuxta *προσοικ.* anteced. perpetuo durare, uerum quidem est, sed, si erga te etiam, quoad uixeris, durare debet, tu quoque Dominum timore filiali, quoad uixeris, prosequi debes, *Ps. XXXIV, 10, Phil. II, 12.*

V E R S V S 51 — 53

- 51 Εποίησε κρατος ἐν Ἐραχλονι αὐτοῦ. *Fecit potentiam cum brachio suo. Dissipauit superbos cogitatione cordis eorum. Detraxit potentes de thronis, et exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, et diuites dimisit inanes.*
- 52 διὰς αὐτῶν. Καθεῖλε δυνάτας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς. Πενῶντας ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξανάστειλε κενούς.

Ε Ξ Η Γ Η Σ Ι Ζ

Εποίησε κρατος -- διανοία καρδίας αὐτῶν. *Fecit potentiam, recte de hebraei iudicat scyltervs, Latinam linguam in exprimentanda huius di-*
 αὐτῶν
 αἰωνία

tionis ui, hic, sicut alibi saepe, peae succumbere. Nam u x ηγάτος adeo
 emphatica est, ut nulla uox in lingua Latina extet, qua eius exhaustio
 significari possimus, siquidem opera et actiones omnipotentiae di-
 uinae, h. l. denotat, quae Εγαλίαν eius in uniuersum ab orbe condito
 fecit, in praesenti quotidie facit, et futuro tempore faciet. Continuatio-
 nem enim horum omnipotentiae diuinae operum infert Aoristus ἐποίησε, uid.
Vindictae, p. 252, seqq. Inprimis uero *Maria* hac dictione ad praesens miraculo-
 sae incarnationis opus respicere uidetur, quod omnem rationem transcen-
 dit, et solius omnipotentiae diuinae opus erat, ut cuius Λόγος caro fa-
 ctus saranam, infernum, mortem, atque reliquos hostes tum spirituales, tum
 corporales, *Herodem*, *Pilatam*, Iudaeos, aliosque oppressurus erat, sicut
 olim, non incarnatus, oppresserat Aegyptios, cum brachio suo, *Exod.*
XV, 26, Ps. LXXXIX, 11, Act. XIII, 17, ἀνεγώνισσα δὲ denotatur, omni-
 potentia diuina, atque Messiae tribuitur, *Ies. XL, 10, LII, 10, LIII, 2*, et alibi.
 Atque hac omnipotentia sua dissipauit Messias, paleae instar, *Ps. I, 4*, omni
 tempore, hostes superbos, quales erant olim Aegyptii, *Ps. LXXXIX, 11*, ex
 quo loco uerba desumpsisse Mariam, *Grotio*, ad h. l. est uisum, quod quidem
 qua rem, non autem qua uerba ipsa, uidetur nobis, quandoquidem, praeter
 uerbum ἡγάτος et διακόπτικας, nulla amplius uerborum est conuenientia,
 qua rem uero eadem fere uidetur esse sententia. Quos enim ETHAN in
 allegato *Psalmo* ἡγῆται appellat, eos S. *Maria*, quales sint illi hostes,
 commentatio quali describens et illustrans, nominat ὑνεγφάνου διακόπτες
 καρδιας ἀνθρώπων, superbos cogitatione cordis eorum, tales erant Aegyptiorum
 Reges, *Exod. V, 2*, de quibus *Ethan*, et tales erant quoque hostes regni Chri-
 sti, *Herodes*, *Pilatam*, *Pharisaei*, atque reliqui tum corporales, tum spirituales,
 ad quos *Maria* in spiritu hic respicere uidetur, quos omnes disperfit
 DEVS Saluator, dum horum regnum euerit, principatus expoliari, mortem
 atque infernum deuicit, et suos ex tenebrarum potestate eripuit, atque in re-
 gnum suum transtulit, *Hos. XIII, 14, 1 Cor. XV, 54, Col. I, 13, II, 15, 1 Io. III,*
8, Hebr. II, 14, 15, illorum contra potestatem, qua superbiebant, abstulit,
 dum *Herodem* utrumque cruciatibus summis confecit, *Act. XII, 21, seqq.*
 et *IOSEPHO* teste, *Pilatam* munere depulit atque exilio ponit, *Hierosoly-*
mas funditus deleuit, prout praedixerat, *Luc. XIX, 41, seqq.* et Iudaeos a facie et
 regno sua reiecit, et regno priuauit, prout cor huius rei sunt testes, quos Iudaei,
 in terrarum orbe dispersi, existunt. Vocantur autem hi, superbi cogitatione cordis
 eorum, quoniam cor pro superbiae aliorumque uitiorum sede habetur, *Deut.*
HIX, 14, XVII, 20, Ps. CXXXI, 2, Ies. XLII, 12, Ier. XLIX, 16, Dan. I, 20 hinc
Dauides a DEO cor, ab istiusmodi uitiiis puram, petit, *Ps. LI, 12, conf. Act.*

XV, 15, et intelliguntur tum homines generis nobilioris, respectu Messiae exinaniti, qui hunc, quoniam habitu servili apparebat, *Philip. II, 8*, prae superbia cordis sui despiciebant, *Pf. XXII, 7, 8, Ies. LIII, 2, 3*, sibi imaginantes, Messiam fore Regem mundanum, qui populum Israeliticum in summam felicitatis statum esset asserturus, eumque a Romanorum iugo et servitute liberaturus; tum sexus sequioris, respectu *Mariae*, quae credebant, Messiam non ab ignobili et adeo vilioris conditionis puella, sed ex tali foemina, quae generis non tantum antiquitate, sed etiam gloria et felicitate, floreret enasciturum esse, sed has quoque superbas animas Dominus dispersit et cogitationes cordis confudit, cum *Mariam*, infimae conditionis virginem, matrem sibi elegerat, a qua humanam assumeret naturam.

Καθῆλε δυνάσας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς. Detraxit, deturbavit, ut *AE LIANVS*, post *THUCYDIDEM*, *HERODOTVM*, aliosque, *lib. II, c. 25, Var. Hist.* scripsit, *Δαρῆου καθῆλεν Ἀλέξανδρος, Δαριῶν δεικέτι, deturbavit, bello Alexanden*, hinc recte notavit *b. SPÖCKIUS* in *Not. N. T.* ad h. l. inquiring, *καθαρῆν, autem usurpatur de eo, qui aliorum in alto constitutum deturbat, eumque imperio, dignitate, ac potentia exurit.* Sic usurpatur ad *Herodoto*, *lib. II, c. 152*. Ita de throno olim deturbavit *DEVS* Pharaonem, *Nebucadnezarem*, *Saaheribum*, *cet.* Eodem modo throno deiecit *DEVS Saulem*, eiusque loco extulit *Dauidem*, ut paulo post dicemus pluribus, conf. qua vocem καθῆλε, *b. RAPHELVS* in *Notis Xenophont.* ad h. l. *IACOBY. ELSNERVS* in *Obs. S.* ad h. l. aliique plures, a *b. WOLPIO* in *Cur. Phil.* ad h. l. adducti. Sancta *Maria* uoci καθῆλε iunctum nomen δυνάσας, quod quidem nomen in genere denotat quemlibet potentem, imo ipsum omnipotentem, *DEVM*, *1 Tim. VI, 15*, hoc autem loco exprimere potissimum Principes ac Reges, qui regnant et potentia florent, docet partim addita dicitio ἀπὸ θρόνων, deturbavit potentes a thronis, qui Regum ac Principum regnantium sunt proprii, partim oppositum, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς, et exaltavit, in thronos nimirum, humiles qua sortem, siue infimos, conf. *1 Sam. II, 7, 8*. Quale exemplum nobis exhibetur olim in *Saule* Rege, et *Dauid*, infimae et humilis sortis homine, et fortasse respicit *Maria* simul ad hoc exemplum, expendens, sibi idem euenire, quod olim *Dauidi*, ex cuius posteris ipsa erat, euenerat, deinde uero respicit ea, ut ad uersum antecedentem notauimus, tum ad potentes sui, et *N. T. temporis Pf. II, 2, 10*, qui, plerumque increduli, regno gratiae excluderantur, *1 Cor. I, 26*, infimi contra, quos inter ipsa etiam *Maria* erat, exaltabantur in thronos, cum per Christum facti essent Filii *DEI*, reges, et sacerdotes coram *DEO*, *Io. I, 12, Rom. IIX, 15, seqq. Apoc. I, 6*, tum ad potentes, qui in tenebris regnant,

quorum

quorum caput est huius mundi princeps ac dominus, *Io. XIV, 30, Epp. VI, 12;*
 et quorum regnum Messias evertit, *Col. I, 13, 1 Io. III, 8.*

Πενδόντας ἐνέπλησεν -- νεούς. Esuriētes, h. e. indigētes; (quo sensu XENOPHON scripsit, *lib. VII, de Institut. Cyri, Ἐπεινοὶ τὰλα πεινῶντι συμμάχων, Hircanii vel maxime indigent sociorum auxilio;*) per quos, h. l. intelliguntur uel ii, qui, qua corporis uictum et amictum, huius mundi bonis indigent, quales erant *Israelitae* olim in *Aegypto*, unde Dominus iubebat eos aurea et argentea uasa ab *Aegyptiis* sibi expetere, *Exod. XI, 2*, atque hac ratione pauperes impleuit facultatibus, quas uox ἀγαθά Graecis significat, uid. b. RAPHELVS in *Not. Polyb.* p. 173, contra uero diuites *Aegyptios dimisit inanes*, harum facultatum respectu, quae *Israelitae* ab iis acceperant, uel ii, qui qua res spirituales indigentes, per Christum uero bonis coelestibus expleti, dicuntur, *Epp. I, 3*, quales sunt omnes erēdentes; in iisque ipsa *Maria*, quemadmodum e contrario ii, qui sibi persuadebant, in spiritualibus se diuites esse, atque hac falsa persuasionē demerati in Christum non credebant, quales erant increduli *Iudaei*, qui suis operibus et propria iustitia innixi, *Matth. V, 20, Rom. IX, 30, seqq. Apoc. III, 17*, coelestia bona appetebant, sed participes facti non sunt, *Act. XIII, 46, seqq.* inanes dimissi, *conf. Matth. XIX, 11, 12, Rom. IX, 31, seqq.* Hanc enim uim habet phrasis, ἀπέσειλα νεούς, ut recte obseruauit *GRORIUS*, ad h. l. scribens, “*Ἀποπέσειλα νεοὶ* dicuntur, quicumque rei alicuius obtinendae causa alium quem compeliunt, neque eam obtinent, ut uidere est *infra, cap. XX, 10, n. LXX in Iobo XXII, 9, χήρας δὲ ἐξ ἀπέσειλας νεοῖς*, sic et *Iudithae, X, 11, ἀπέσειψαν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ νεοῖς.*”

ΠΡΟΣΟΙΚΕΙΩΣΙΣ

I Quoties hoc adspexeris uniuersum, Dominum omnipotentem esse memento, *Rom. I, 19*, quoties miraculosa eius opera in eodendo, *Gen. I, 1, seqq. Io. I, 1, seqq.* destruendo, *Gen. VII, 11*, restaurando, *Gen. IIX, 1, 2*, et conferuando *Act. XVII, 28, Hebr. I, 2, 3*, terrarum orbe attendis, toties omnipotentiae diuinae memineris, et quoties denique opus incarnationis ac redemptionis expendis, *Ies. VII, 14, Io. I, 14, Col. II, 15, 1 Tim. III, 16, 1 Io. III, 8, Hebr. II, 14, 15*, toties eius omnipotentiam demirans uenerare et time, *Pf. II, 11, LXXVII, 14, 15, CIV, 24, CV, 2.*

II Si DEVS pro nobis, quis contra nos, *Rom. IX, 31*, si DEVS nostra potentia et robur est, quis nobis resistere, aut nocere, potest, *conf. προδοσιμ. antec.* Ad hunc ergo fuge, et sub huius alis tutus eris, *Pf. XCI, 1, seqq.*

- III Cum DEVS superbis resistat, eosque, *Dan. IV, 27*, opprimat; humiles autem exaltet, *uid. προσοικ. IX. ad u. 46. seqq.* huius *Evang.* superbiam fuge ceu pestem, humiliati autem pro virili stude, *1 Petr. V, 5, Iac. IV, 6.*
- IV Hic fit solatio nobis et Ecclesiae nostrae, quod brachium Domini, quo nos protegit, adeo sit forte et potens, ut omnia brachia secularia uno momento opprimat, *Exod. XII, 29, XIV, 21, seqq. 2 Reg. XIX, 35, seqq. Dan. IV, 27, seqq.* Ne ergo hominum timeas potentes iam ac comminationes, *Pf. XXVII, 1, seqq. XLVI, 2, seqq. LVI, 5, 12, LXII, 2, 10, 12, XCI, 1, seqq. CXIII, 6 - 16, Matth. X, 28.*
- V Ne timeas superbiam eorum, qui potentes sunt, DEVS resistit istis, *conf. προσοικ. V* nec fraudulenta ipsorum metuas consilia, DEVS ea facit irrita, *Iob. V, 12, 13, Pf. II, 2, 4, Rom. I, 22, 1 Cor. I, 19, 20.*
- VI DEVS eadem facilitate potentissimos throno deiecit, *Exod. XIV, 24, seqq. Ies. XXXVII, 33, seqq. Dan. II, 21, IV, 27, seqq. V, 1, seqq. 18, seqq.* et diuissimos diuitiis priuat, *Gen. XXXII, 10, 1 Sam. II, 7, 8, Iob. V, 21, Pf. XXXIV, 11, qua infimos exaltat atque egenos ditescit, 1 Sam. II, 7, 8, Pf. CXIII, 5, seqq.* Idcirco metuant Dominum, nec sua confidant potentia aut diuitiis, homines, *Pf. II, 10, 11, Luc. XII, 15, seqq. 1 Tim. VI, 17.*
- VII Illae diuitiae vere salutares sunt et perennes, quibus DEVS benedixit piis in Christo, *Pf. XXXVI, 9, 10, Ies. LV, 1, 2, Eph. I, 3.* Has igitur quaerite, *Matth. V, 20, 33,* non illas, quae uanae sunt, *Matth. VI, 19, Iac. V, 1, seqq.*
- VIII Bene iis, qui diuitias diuinae gratiae, et iustitiae sitiunt atque esuriunt, satures sunt, *Matth. V, 6, Luc. VI, 21, Io. VII, 37,* contra uero uae iis, qui thesauros huius mundi eo magis sitiunt, quo ditiores sunt, admodum enim difficilis erit aditus ad coelum, *Matth. XIX, 23, conf. προσοικ. antecedens.*

V E R S V S 54 — 56

54 Αντελαβέτο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ
 55 μνησθῆναι ἐλέους, (καθὼς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν.) τῷ Ἀβραάμ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα.
 56 Ἐμείνε δὲ Μαρίας σὺν αὐτῇ ὡσαύτως μῆνας τρεῖς, καὶ ἀπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν αὐτοῦ.

Suscipit Israel puerum suum recordari misericordiae, (sicut locutus est ad patres nostros.) Abrahamo, et semini eius in seculum. Mansit autem Maria cum ipsa fere menses tres, et reuersa est in domum suam.

ΕΕΗΓΗΣΙΣ

Ἀντιλάβετο Ἰσραὴλ -- εἰλέουσ, *Suscipit Dominus Israellem*, peccatis, pseudodoctrinis Pharisaeorum et traditionibus doctorum oppressam fere, ac prostratum, eiusque, in carnem veniens, curam habuit ac defendit, quandoquidem iuxta Propheticum officium; *Deut. XLIX, 15*, legem a corruptelis purgavit et explicavit, doctrinam Evangelii praedicavit, eumque iuxta officium sacerdotale iuans a peccatis saluavit, *Matth. I, 21, Io. I, 29, 1 Io. II, 2*, ac denique iuxta officium Regium, potestate Satanae liberans, defendit, has enim notiones infert vox ἀντιλάβετο, atque, si hac ratione coniungamus eas, conciliari inivicem possunt interpretes, quorum alii, et quidem plerique, vertunt cum BEZA, in *Annotat.* ad h. l. *suscipit Israel puerum suum*, i. e. *porrecta manu erexit*, alii vero cum ELSNERO in *Obs. S.* ad h. l. reddere malunt, *curam suscepit Israelis serui sui*, alii cum Boissio, vid. b. WOLFIVS in *Cur. Phil.* ad h. l. no ionem defendendi, siue adiuuandi, praecipiant. Omnes enim eos significatus obtinet vox ἀντιλάβετο, uti primum probavit, l. c. ELSNERVS ipse, alter autem satis notus est, ut uix probatione indigeat, interim tamen unicuique afferamus exemplum, quod b. SCHWARTZIVS ex LUCIANI Timon atrilic in *Commentar. Crit.* p. 126, Ἦν τινα τοῦ χημῶος ὁ ποταμὸς παραφέρει, ὁ δὲ τὰς χεῖρας δεξιῶν ἀντιλαβέσθαι δέηται, S. quem hyeme fluitans abripiens deserat, isque manus extendens roget, ut porrectis manibus adiuuetur et extrahatur, verius autem, Iudubae XIII, 6, obseruatur, in uerbis, Ὅτι νῦν κερὸς ἀντιλαβέσθαι τῆς κληρονομίας σου, quoniam nunc tempus est adiuuandi ac defendendi haereditatem tuam, et *Act. XX, 35*, ὅτι δὲ ἀντιλαβέσθαι τῶν ἀδελφούντων, quod oporteat infirmos adiuuare, occurrit. Quod autem ad ABRAHAMAE SCVLTETI, et qui eum sequuntur, interpretationem uocis ἀντιλάβετο attinet, qua ille, idem significare, ait, quod Latinis *exhaereditatum denno haeredem scribere* dicitur, siue, ut uerba eius ad h. l. fl. iunt, *Deliberandum esset in confessu doctorum, quomodo reddendum esset uerbum ἀντιλάβετο*. Notum est, solitos fuisse Graecos filios suos, ob delictum aliquod abdicare atque e conspectu remouere, et tum dicebantur filii, ἐκπίπτεν τὰ γένος, cum autem cum patre in gratiam redirent, ἀντιλαβέσθαι τὸ γένος. Quis mox neque Romanis ignotus fuit. Vide Lærtium Caesalboni, et Meursium in Lycophonem, aut quocumque alio nomine senatus Theologicus exprimeret hoc uocabulum uolet. Certe Israel et nis omnes excideramus gratia coelestis Patris. Itaque celebratur ille hic tanquam ἀντιλήπτορ susceptor, siue liberator, illam nimis remotam esse dudum iudicauit b. WOLFIVS, l. c. Nam uix credibile est, Mariam, Graecorum profecto rituum ignaram, ad eorum consuetudines respexisse, cum ad locos potius V. T. u. g. *Ies. XLI, 8, 9*, respexisse

spexisse rectius dicatur, deinde nondum praeceperat, quod ἀντιλαμβάνεσθαι
 Ἰσραὴλ παῖδες αὐτοῦ idem significet, quod ἀναλαμβάνεσθαι τὸ γένος, utra-
 que certe phrasis multum a se invicem, tum qua ipsa verba, tum qua stru-
 cturam, differt. Quare interpretationi supra confirmatae inhaeremus, Do-
 minum scilicet *extensa manu suscepisse, adinvasse, liberasse ac defendisse* Israe-
 lem primario, secundario enim ad omnes gentes hoc auxilium pertinebat,
 Gen. XXII, 18, Act. XIII, 46, Gal. III, 13, 14, speciatim vero ad credentes,
 qui sunt spiritualis Israel et populus DEI, 1 Petr. II, 9, 10, puerum, h. e.
 servum, seu ministrum, suum, vid. Act. IV, 25, et quae ad u. 69 *Evang. an-
 teced.* notauimus. Quibus addatur P O L L V X, qui lib. III, c. 8, sequentia
 habet, καλοῦνται δὲ καὶ παῖδες οἱ δοῦλοι παρὰ τοῖς Ἀττικαῖς, καὶ ἄσι
 προεβύτεροι. Vocantur autem serui παῖδες apud Atticos, licet seniores iam iam sint.
 Addit vero S. Maria rationem et finem, cur suscepit Israellem, nimirum,
 μνησθῆναι ἐλέους -- εἰς τὸν αἰῶνα, recordari, siue ad recordandum,
 uel, ut recordaretur, misericordiae, de qua conf. notata ad uersum 72 *Evang.*
anteced. toties immediate promissae Abrahamo, Gen. XII, 3, XVII, 4,
 XIX, 18, XXII, 18, coll. Gal. III, 8, 14, et semini eius, i. e. posteris, Gen.
 XXVI, 4, XXIX, 14, in aeternum, scilicet duraturae, Ps. CIII, 17, Luc. I, 50,
 h. e. misericordia diuina Abrahamo, Isaaco, et Iacobo promissa, secundum
 quam omnibus se gentibus benedicturum pollicitus est per Christum, usque
 ad consummationem saeculi duratura, sicut de hac promissione locus
 est, post Patriarchas, ad patres, h. e. maiores, nostros, tum immediate, ad
 Moysen, Dauidem, Deut. XIX, 15, 18, 19, 1 Chron. IIX, u. seqq. cet. tum media-
 te per Prophetas, Luc. I, 70. Ceterum vero notetur primo, quod uerba,
 καὶ θὰς ἐλάλησε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, aut nuda interpunctione comma-
 tica, aut, si libitum fuerit, addita parenthesi, a phrasibus, μνησθῆναι ἐλέους
 et τῷ Ἀβραάμ, sint disiungenda, quandoquidem hac ratione omnis difficultas
 aufertur, uid. b. W O L F I V S in *Cur. Philol.* ad h. l. et sensus, quem supra indicaui-
 mus, est perspicuus, atque, Ps. XCIX, 3, eadem uerborum structura a LXX Inter-
 pretibus expressus obseruatur in uerbis, ἐμνήσθη τοῦ ἐλέους αὐτοῦ τῷ Ἰακώβ,
 καὶ τῆς ἀληθείας αὐτοῦ τῷ ὄντι Ἰσραὴλ, recordatus est misericordiae eius Iacobo,
 et ueritatis suae domui Israelis, promissae, conf. Mich. VII, 20, et *Vindic.* N. T. p.
 233. Deinde obseruetur, quod σπέρμα, apud optimos quoque scriptores, ut
 PLATONEM, THUCYDIDEM, SOPHOCLEM, EURIPIDEM, PINDARVM,
 aliosque plures, pro posteris, siue prole, occurrat, uid. *Vindic.* N. T. p. 87,
 seqq. Et denique notetur, quod locutio, εἰς τὸν αἰῶνα, uel, ut nonnulli co-
 dices legunt, ἕως αἰῶνος, in saeculum usque, uarie accipitur, imo, auctore
 LIGHTFOOTO, in *Harm.* tam congruum habeat dependentiam a diuersis uer-
 bis,

*bis, ut difficile sit, quo referendum. Hinc factum omnino, ut alii cum ZER-
 GERO, ad totum canticum, alii cum PISCATORE ad finem uersus praecedentis,
 alii cum GROTIIO ad uocem ἐλάλησε, alii aliunde, referant, uid. POLI
 Synopsis in h. l. alii uero idem significare crediderint, quod Hebraeorum
 מַלְאָכִים, quos autem GROTIUS, ad h. l. confutauit, contra uero suam
 hypothese sequentibus ornauit rationibus, scribens, sunt, qui eis τὸν
 αἰῶνα positum putant pro Hebraeo מַלְאָכִים, quod in hunc sensum interpretatur
 AQRILA et HIERONYMVS. Sed uidetur ea significatio non omnibus locis
 congruere, multique Hebraei, ut et LXX interpretes, aliter id exponunt. Mibi, post
 alios, hoc eis τὸν αἰῶνα referendum uidetur ad ἐλάλησε, ut sensus sit, quemadmo-
 dum Abrahamo et Isaac in perpetuum promissit. Omnino id respicitur, quod
 foedus cum Isaac initum dicitur, וְיָרַד אֲבָרָהָם לְיִצְחָק בְּיָמָיו Gen. XVII, 19,
 quod ita explicat LXX, διαθήκην αἰώνιον εἶναι αὐτῷ Θεῷ καὶ τῷ σπέρματι
 αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Sicut autem ibi recte suppleat LXX, εἶναι αὐτῷ Θεῷ ἐν
 superioribus eiusdem capituli commate 7, ubi cum ipso Abrahamo foedus feritur,
 ita et hic idem subintelligendum est. Hoc enim est illud, quod DEVS ἐλά-
 λησε τῷ Ἀβραάμῃ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Atque eadem perpetuitatis clau-
 sula, sicut in foederis renouatione cum Iacobo facta, ex pacti originalis natura
 inesse conserui debet, ita Dauidi aperte repetita est, ut uidere est, Ps. CXXXIII,
 14, ubi LXX habent εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Et ad hanc foederis naturam respiciens
 Paulus ait, ἀμεταμέλητα εἶναι τοῦ Θεοῦ χαρίσματα καὶ κλησίαν, Romi
 XI, 29, nimirum, quia fixum ratumque sit apud DEVM, Israelitas semper exi-
 mia quadam misericordia prosequi, quod tunc praecipue ostendit, cum Messiam
 ex ipsis nasci atque inter ipsos uersari uoluit, et illis ante ceteras nationes uer-
 bum salutare cum magnis miraculorum testimoniis annuntiare. Verum ut opi-
 niones illae difficultate sua laborant, siquidem eam, quae ad totum canti-
 cum eis τὸν αἰῶνα refert, ipse contextus confutat, Grotii uero sententia eas ob
 rationes admittenda non uidetur, quia ἐλάλησε in parenthesi, deinde aliae
 ph. aies sunt, εἶναι διαθήκην αἰώνιον αὐτῇ ἢ παρπαυσίς μου εἰς αἰῶνα
 αἰῶνος, alia uero ph. aies, ἐλάλησε εἰς τὸν αἰῶνα, illae usitatae, sunt, haec
 inuitata, eo sensu, quo accepit GROTIUS, sic noua sententia iuxta contex-
 tum, promissiones diuinas, et analogiam fidei, haec est, locutionem εἰς τὸν
 αἰῶνα cohaerere cum ἐλέους, ut sensus sit, quem supra indicauimus, mi-
 sericordiam scilicet Domini duraturam esse, quoad regnum gratiae duratu-
 rum sit, conf. uersus 50 huius capituli. *Εὐερε δὲ Μαριάμ σὺν αὐτῇ εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς. Mansit autem
 Maria, non conuiuandi et otandi, sed amoris et amicitiae, causa, ut Elisa-
 beta quibuslibet modis ac quacunque occasione succurreret et inferuaret, cum
 ipsa**

ipsa, qua dictione conuersatio familiarior, idem contubernium, eademque mensa indicatur, *circiter menses tres*, quod tempus, si mensibus addamus grauiditatis Elisabetanae, quos Angelus, u. 36, indicauerat, idque, cum u. 39 conferimus, nos docet, *Mariam Elisabetae partum non expectasse*, sed ante eum discessisse, quod etiam confirmat uersus 57, in quo dicitur, *Elisabetae*, postquam *Maria* iam iam discesserat, impletum fuisse tempus pariendi. Idcirco recte reiecit eorum sententiam GROTIVS, qui, *Mariam partui interfuisse*, statuunt, inquit, *Turbam*, ut uideatur, *uitans discessit sub tempus partitudinis*. Nam si partui interfuisset, quod uolunt quidam, mansisset etiam per tempora *δοχέας*, curatura puerperam, quod excurrisset extra mensem tertium. Ante partum ergo *Elisabetae reuersa est Maria*, hac forte causa adducta, quoniam tempus instabat nuptias cum sponso suo *Iosepho* celebrandi, *Matth. I, 18. seqq. in domum suam*, num conductitiam, an propriam, incertum est. Si uero Pontificios audiamus, propria ipsi fuit domus, atque post haec ab Angelis ex Nazareno oppido deportata fuit in *Dalmatiam*, dehinc *Laurinum* oppidum Italiae, et idololatrio cultu, qui hoc loco imagini *Mariae* praestatur, satis celebre, adeoque, si fabula uera est, hodie adhuc superstes, prout ex instituto ac pro uirili persuadent suis, conf. TROILO in *der Orientalischen Reisebeschreibung*, p. 548, seq.

Π Ρ Ο Σ Ο Ι Κ Ε Ι Ω Σ Ι Ε

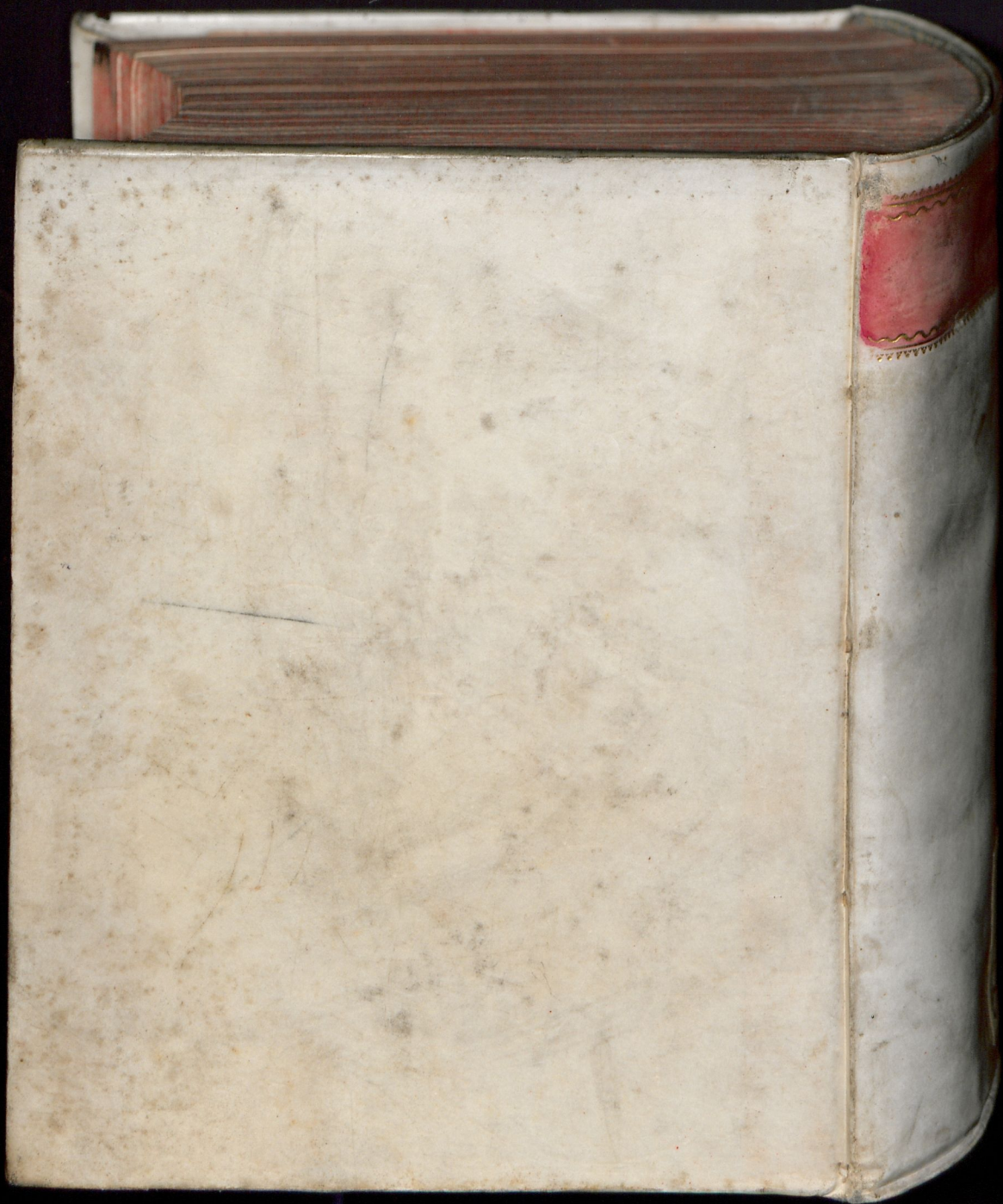
- I Cum DEVS suae misericordiae recordetur, et manus suas in dies extendat, *Ies. LXV, 2*, ut te erigat lapsum. Noli repugnare ipsi, ne cadas, *Matth. XXIII. 37. Luc. II. 34. Act. XIII. 46. Rom. IX. 32*. Conf. ad u. 34 et 35. *Euang. Domin. post Natiuitat. Christi. προσοικ. II, III, et V.*
- II DEVS solus est, qui iuuare potest, prae er ipsum nullum salus, nullum auxilium, *2 Reg. VI, 27. Ps. XL, 18. CXXI, 2. Ies. XLIII, u.* Ad hunc ergo confuge, conf. ad u. 68 et 69 *Euang. anteced. προσοικ. IV*, et ad u. 52 et 53 huius *Euang. προσοικ. II.*
- III DEI tu filius es, ergo filiali metu et amore eum prosequere, *Rom. IIX, 15 seq. DEI seruus ac minister es, serui ac ministra fideliter, Eph. VI, 6 seqq.*
- IV Quae DEVS Abrahamo, credentium patri, promisit, ea ad omnes spectant credentes, *Rom. IV, u. 16, 24. Gal. III. 14*. Idcirco omnes expectent auxilium et promissionum impletionem, uid. ad u. 68 et 69 *Euang. anteced. προσοικ. II.*
- V Vt misericordia DEI in aeternum est duratura, sic, Ecclesiam quoque ad consummationem saeculi usque durituram esse, *Matth. XXIIX, 20*, nec a portis inferni iri superatum necesse est, *Matth. XVI, 18*.
- VI Quoad fieri potest, cum piis quidem conuersandum est, sed cum necessitas urgeat, ab iis domum est reuertendum, et ad uocationis opera redeundum, *Col. IV, 17, 2 Tim. I, 5, 1 Petr. IV, u.*

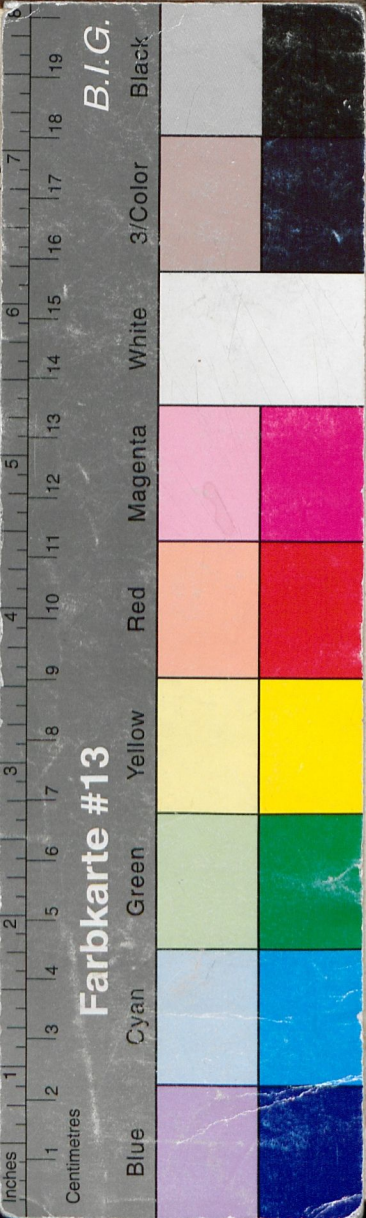
Τ Ω Ι Θ Ε Ω Ι Μ Ο Ν Η Ι Η Δ Ο Ξ Α

00 A 6416

R

224 30 25'
Q. D. B. V

DISSERTATIONEM THEOLOGICAM
DE
FIDEI ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ
CERTITVDINE

AD LOCOS

Lvc. I, 57-80, ET I, 39-56

ILLVSTRANDOS

PRAESIDE

CHRIST. SIGISMVND0 GEORGIO

SS. THEOL. DOCT. EIVSDEMQUE PROF. PVBL. ORDIN
REGIOELECTORAL. ALVMNORVM
EPHORO

AD DIEM FEBRVAR. CIO IO CC LII

IN AVDITORIO MAIORI

DEFENDET

GOTTLIEB CONSTANTINVS GRVNEWALD
ZITTAVIA LVSATVS

VVITTEBERGAE

LITERIS TZSCHIEDRICHIANIS IMPRESSAM

